

Woord vooraf

Als we vandaag nog Kortrijks konden horen spreken zoals het in het midden van de 19de eeuw gesproken werd, dan zouden we onze oren niet kunnen geloven. De Kortrijkzaan sprak toen nog een andere *a* uit in *zaken* en *zaten*, hij zei nog *lepele*, *vingere* en werd in de streek een *ennebijter* genoemd, omdat hij – zoals in het Brabants en het Nederlands – de eind-*n* niet uitsprak in *zitte(n)*, *koke(n)*, *dage(n)*. Heel wat woorden zouden we ook niet meer begrijpen. Dat heet dialectverlies. En dat verlies zet zich vandaag in versneld tempo door. Als ik – na zowat vier decennia verblijf in Brugge – in Kortrijk kom, hoor ik niet meer het dialect van mijn jeugd. De *sk* en vooral de gestigmatiseerde *t*-apocope (*nen on* ‘een hond’) staan onder sterke druk. Ik verwacht dat in de 21e eeuw de *t*-apocope – net als de *n*-apocope – tot het verleden zal behoren. Daarom dit woordenboek, dat de woordenschat en de uitspraak van het Kortrijks wil beschrijven in de eerste helft van de 20e eeuw. Talrijke hier opgenomen woorden zijn nu al definitief uit het dialect verdwenen.

Dit *Kortrijks Woordenboek* kan ook voor een vertalend *Woordenboek Kortrijks-Nederlands* doorgaan. M.a.w. het woordenboek is niet alleen dienstig als verzameling van dialectmateriaal, maar is ook nuttig voor wie wil weten welk Nederlands woord of welke uitdrukking aan het Kortrijkse woordgebruik beantwoordt. Hieruit blijkt dat het Kortrijks niet altijd van de standaardtaal afwijkt.

Ik had dit werk niet tot een goed einde kunnen brengen zonder het voorbereidende werk van wijlen dr. Jan Soete (1894-1961), die in talrijke bijdragen in *Zonneweelde* (1928-1960) en radiopraatjes (1930-1958) voor ‘radio Kortrijk’ (BNRO, NIR) de Kortrijkse woordenschat in voorbeeldzinnen en spreuken beschreven heeft. Mijn eigen dialectkennis heb ik te danken aan mijn Kortrijkse moeder, Marie Louise Hubert (1901-1975), kleindochter van Constant Hubert (1829-1914), auteur van ‘Beschrijving van het gelijktijdige Kortrijk’ (1886). Mijn dialect is het burgerkortrijks, maar de platte variant – die thuis taboe was – leerde ik wel kennen op de lagere school. Ik dank hier mijn zussen Cécile en Monique en mijn broer René, die af en toe mijn Kortrijkse geheugen opgefrist hebben. Ik dank de vele vrienden voor hun suggesties en mijn neef Paul Debrabandere, die me gebruik liet maken van zijn tekeningen. Mijn dank gaat ook naar het Leuvense Instituut voor Naamkunde en Dialectologie en de Gentse Vakgroep Nederlandse Taalkunde, die me de verschillende ingevulde dialectvragenlijsten ter beschikking hebben gesteld.

Inleiding

Het Kortrijkse dialect

Voor niet-Vlamingen – nl. Brabanders en Limburgers – is de taal van Gent, Oudenaarde, Brugge of Kortrijk eigenlijk één pot nat, die ze dan gewoonlijk ‘Vlaanders’ noemen, terwijl voor de echte Vlaming zelf het verschil tussen het Oost-Vlaams en het West-Vlaams zo duidelijk en opvallend is, dat niemand eraan kan denken een Gentenaar met een Bruggeling of een Oudenaardist met een Kortrijkzaan te verwarren. Dat *anderstaligen* Brugs, Iepers en Kortrijks niet zo goed uit elkaar kunnen houden, m.a.w. de interne verschillen tussen de West-Vlaamse dialecten niet zo goed kunnen horen, is wel iets makkelijker te begrijpen. Van alle Zuid-Nederlandse dialecten is het West-Vlaams dan ook het homogeenste. Toch kunnen we het West-Vlaams in subgroepen indelen. Vaak wordt het in drie groepen ingedeeld, b.v. bij Snellaert en Jacobs, die het zuidoosten, het noorden en de westhoek onderscheiden, dit zijn de gebieden rond de oude centra Kortrijk, Brugge en Ieper. De volgorde waarin ik deze gebieden heb genoemd, is de ook de volgorde waarin de West-Vlaamse kenmerken toenemen. Maar we kunnen ook een ruwere indeling maken en dan kunnen we globaal het noordwesten tegenover het zuidoosten stellen. Dit zuidoostelijke gebied vormt a.h.w. een boogvormige strook met de steden Menen, Izegem en Tielt en met Kortrijk als epicentrum. Grosso modo valt dit gebied samen met het West-Vlaamse deel van de oude kasselrij Kortrijk. Taeldeman 1983 heeft aangetoond hoe dit zuidoostelijke gebied een overgangspositie inneemt tussen het zuivere West-Vlaams (noordwesten) en het Oost-Vlaams. Binnen dit gebied liggen enkele van noord naar zuid verlopende isofonen en isomorfen, waardoor telkens een westelijk – d.i. West-Vlaams – van een oostelijk – d.i. Oost-Vlaams – verschijnsel wordt afgescheiden.

Deze oostelijke oriëntering van het oude Kortrijkse invloedsgebied hoeft ons niet te verwonderen, als we weten dat de kasselrij Kortrijk vroeger tot het Gentse kwartier behoorde en dus veeleer in Oost-Vlaanderen lag. Bovendien was de stad Kortrijk altijd sterk op Gent gericht en helemaal niet op Brugge. Binnen Vlaanderen was Gent voor Kortrijk a.h.w. de hoofdstad. Kortrijk was dus in dit Zuidoost-West-Vlaamse dialectgebied a.h.w. het doorgeefluik voor Oost-Vlaamse en Gentse invloeden.

Is het West-Vlaams toch niet echt een homogeen geheel, het Zuidoost-West-Vlaams is het niet en het Kortrijks – als stadsdialect – is het evenmin. Zoals alle stadsdialecten vertoont ook het Kortrijks een paar variëteiten. Elke Kortrijkzaan zal u weten te vertellen dat het Overleis het platste Kortrijks is, waarmee meteen een geografische met een sociale variabele geïdentificeerd wordt. Overleie was nl. heel lang een stadswijk met heel veel achterbuurten, bewoond door fabrieksarbeiders. Nu is dat platte Kortrijks – zoals algemeen trouwens – het meer authentieke dialect, aangezien dat sociolect minder met de standaardtaal in aanraking komt en dus makkelijker de oorspronkelijke fonemen en woorden bewaart. Dat het z.g. platte dialect oorspronkelijker is, d.w.z. een ouder taalstadium vertegenwoordigt, is makkelijk aantoonbaar. Beluister eens het dialect van iemand die jaren geleden zijn geboortestad verlaten heeft en in een vreemde stad nooit meer zijn eigen dialect spreekt. De terechte indruk is: “Wat spreekt die plat!”. Hij spreekt gewoon het gestagneerde dialect van zijn kindjaren, dat is blijven staan in dat vroegere stadium, omdat de emigrant door jarenlange afwezigheid geen deel meer heeft gehad aan de latere ontwikkelingen. Het burgerdialect is overal meer onderhevig aan dialectverlies, aangezien het zich probeert te conformeren aan de taal die sociaal hoger gewaardeerd wordt, nl. de standaardtaal, of een dialect met sociaal hoger prestige, of een vreemde

taal. De vreemde taal die al onze Vlaamse dialecten sterk beïnvloed heeft, is uiteraard het Frans. Deze taal genoot nl. niet alleen een groot prestige, maar was hier ook lange tijd de officiële taal. Deze Franse invloed heeft voor talloze – vaak verbasterde en verhaspelde – bastaardwoorden gezorgd, maar ook voor gallicismen, nl. letterlijke vertalingen van Franse uitdrukkingen (b.v. *dat en doet hem nie(t)* ‘cela ne se fait pas’). Veel van die Franse woorden, die in de eerste helft van de 20e eeuw nog gangbaar waren, zijn in de tweede helft door de vernederlandsing van het onderwijs en het hele openbare leven in onbruik geraakt. Ik denk aan schooltermen, zoals *ardoise, touche* (deze dingen zelf zijn in onbruik), *brouillon, cahier, équerre, porte-plume (réservoir), géographie, calcul, mathématique, concours*, of namen van hogere of officiële beroepen *géomètre, juge (de paix), procureur du roi, agronome, chef de gare, garde, archiviste* enz.

Het vocalisme

Laten we nu even de Kortrijkse fonemen doornemen en laten we beginnen met het vocalisme. Als er één fonisch kenmerk is waardoor de West-Vlaming direct opvalt in het Nederlandse dialectlandschap, dan is dat het conservatieve gebruik van de oude monoftongen *ij, u, ou* [i / y / u], die in het Nederlands tot tweeklanken [ɛ.i / œ.y / ɔ.u] werden gediftongeed en in het Oost-Vlaams, het Brabants en het Hollands tot een heel gamma van diverse tweeklanken en soms weer nieuwe monoftongen zijn geëvolueerd. Zo staat Wvl. *mijn oud uus* [min ud ys] tegenover Ndl. *mijn oud huis*. Daardoor staat het West-Vlaams vrij dicht bij het Middelnederlands. Alleen waren die monoftongen in het Middelnederlands lang en zijn die in het huidige Wvl. kort. Ook het Kortrijks heeft deze oorspronkelijke monoftongen bewaard, zodat het duidelijk tot het West-Vlaams te rekenen is. Maar deze drie monoftongen zijn vandaag de dag in het Kortrijkse veel opener dan in het noordelijke en het westelijke West-Vlaams, al was dat ongetwijfeld nog niet zo in de 19e eeuw. De Kortrijkzaan zegt niet [minudys], maar [menodøs]. Het woord *wijn* [wen] klinkt in het Kortrijks precies zoals Ndl. *win* en *puut* ‘puut’ [pøt] net als Ndl. *put*. Alleen voor velaren wordt in het burgerdialect nog een gesloten klinker gehoord, b.v. *rijke* [rikə], *duken* [dykən], *boek* [buk]. Met deze *i*-uitspraak viel de *i* in Franse woorden op *-ique* (*musique, catholique, pratique, clique*) samen. Zo begrijpen we de vroegnieuw nederlandse spelling *-ij* b.v. bij Vondel in *katholijck, musijck*. Het Nederlands heeft deze *i*-uitspraak met *ie* weergegeven (muziek, katholiek).

Met deze *i* viel in het Wvl. eveneens samen de *i*-klank ontwikkeld uit Wgm. *i/e/a* + umlautsfactor voor *-nk* of *-ng*. Maar ook hier hebben we dezelfde tegenstelling tussen gesloten *i* in het noordwesten en opener *i* in het Kortrijkse, dus *schinken* [ʃhiŋkən] >> [skerŋkən], *zingen* [ziŋən] >> [zeŋən], *bringen* [briŋən] >> [breŋən], *ingel* [iŋəl] >> [eŋəl]. Niet te verwonderen dat de Gentenaar Joos Lambrecht in 1550 in zijn spellingtractaat over de *Nederlandsche Spellinghe* de *i* van *spellinghe* met *ij* spelt en het verwondert ons dus ook niet dat deze *i* – met dezelfde sluitingsgraad als de *i* uit Wgm. *î* – in het Gents mee gediftongeed is tot *ij* in b.v. *zeinge, breinge* < *zingen, bringen*.

Volkomen parallel hiermee valt met de [u] van *oud* in het Wvl. de klinker samen uit korte Wgm. *u* voor *ng* of *nk*, b.v. *jongen, dronken*, met weer dezelfde tegenstellingen tussen noordwestelijk [u] en Kortrijks opener [o]. En ook hier begrijpen we dat deze [u] in sommige Ovl. dialecten mee gediftongeed is tot *ou* in *joungen*.

Nog een andere klank sloot zich bij de *ou* [u] van *oud* aan, nl. de Wgm. *ô* voor labialen en velaren. Zo kunnen we in elk West-Vlaams dialect dezelfde *ou* van *oud* horen – met weer dezelfde noordwest-zuidoosttegenstelling [u] >> [o] – in *roepen, kloefen, koekens, troef, hoek, boek, zoeken*. De uitspraak vindt haar weerspiegeling in de Middelnederlandse spelling: *roupen, couke, bouc, houc*

en in de familienamen *Coucke, van Houcke, van den Broucke*. En zo begrijpen we weer hoe het komt dat de hele grensstreek tussen Zuidoost-West-Vlaanderen en Zuidwest-Oost-Vlaanderen deze [u]-klank meegediftongeed heeft. Ga naar Waregem, Avelgem, Anzegem, Desselgem, Aarsele enz. en daar loopt de boer met zijn *kloufen* achter de *plouf*, *roupen* ze *koukens trouf* en zitten ze in *den houk met nen bouk*, telkens met de tweeklank [ɔu].

We hadden het over deze drie monoftongen, die alle drie in het Wvl. verkort werden. Er is weer één uitzondering, nl. voor de *r*. De *r* heeft nl. in het algemeen de tendens om de voorafgaande klinker te verlengen; vgl. Ndl. *boer* [bu:r] met *boek* [buk], *lier* [li:r] met *lied* [lit]. In het Wvl. werden de *i* (*miere*) en de *u* [*y*] niet verkort voor *r*. Bovendien werd de [*y*] opener en werd hij *eu* [ø:] zoals in Ndl. *gebeuren*. Deze *eu*-klank voor *r* horen we in alle West-Vlaamse dialecten: *meur, zeur, eure, deuren*. Ook hier bevindt het Kortrijks zich duidelijk aan de West-Vlaamse kant, maar wel op het randje. Ga naar Zwevegem – een Kortrijkse randgemeente – en dat zal te voet vanuit Kortrijk wel een *eure deuren*, maar voor een Zwevegemenaar zal dat een *ure duren*.

Deze dialecten ten oosten van Kortrijk, waar gediftongeed wordt en waar de taal zulke rare *kuren* heeft, klinken voor de Kortrijkzaan, die zich zoals elke bewoner van een provincie stad superieur voelt tegenover het omliggende platteland, boers en hij drukt dat uit door de diftongering na te booten: die spreken daar nl. *buitens*, d.w.z. “boers”.

Het West-Vlaams wordt verder gekenmerkt door de open uitspraak van de voorklinkers *i, e, u*, als [ɛ / æ / œ], in tegenstelling tot de Brabantse dialecten, die de oorspronkelijke gesloten uitspraak bewaard hebben, zodat de Ndl. fonemen *i, e, u* een middenpositie innemen tussen de Wvl. en de Brabantse uitspraak. Maar ook hier doen zich een paar verschillen tussen noordwestelijk West-Vlaams en Kortrijks voor. De Kortrijkzanen spreken *zetten, leggen, wet, met, rek* met een langgerekte [æ:], die in Overleie nog wat langer is. Deze uitspraak staat heel dicht bij de Gentse [læ:ɡə / næ:kə] en ik aarzel dan ook niet hierin een overgangsverschijnsel naar het Ovl. te zien, of toch een vooruitgeschoven post van de Gentse invloedssfeer.

Evenmin 18-karaats Wvl. is het Kortrijks door het ontbreken van enkele ingweonismen, zoals de ontronding van *u* uit Wgm. *u* in *dinne, zille, rik, pit*. Wel heeft het Kortrijks ontronding in *knibbel, stik, ip*.

Het Kortrijks doet over het algemeen wel mee aan de spontane palatalisatie van Wgm. *u* in b.v. *wulf, bus, puppe, buk, dul, vul, wulle, nunne, tunne, zunne*. Maar ook hier zondert het Kortrijks zich van het Wvl. af, want de Kortrijkzaan zegt niet *mussel, rugge, puls, dunder*, maar *mossel, rogge, pols, donder*. Volgens EW was de Kortrijkse uitspraak in de 19e eeuw evenwel nog *puls*.

Geheel eigen aan het Kortrijks – en weer afwijkend van het Wvl. – is de geslotener uitspraak van *i, u, o* voor een nasaal (*n, m, ng*). Tegenover Wvl. *in, wind, punt, zunne, nunne, drummen, om, domme* met [ɛ / œ / ɔ] staat Kortrijks *in, win, pun, zunne, nunne, drummen, om, domme* met [e / ø / o]. Dit betekent dat de woorden *wijn, wind* [wen] in het Kortrijks samengevallen zijn in het homofone *win* [wen]; dat *dune* ‘duin’ en *dunne* op dezelfde wijze uitgesproken worden, nl. [dønə]. De Kortrijkzaan die de correcte uitspraak van de Ndl. *i* en *u* wenst te leren, hoeft dus alleen maar uit te gaan van de Kortrijkse *i/u* voor nasaal.

Eigen aan het plat Kortrijks nu is de verdoeffing van de heldere maar onbeklemtoonde klinkers in bastaardwoorden, b.v. *kepelle* [kə'pæ:lə] ‘kapel’, *kezeern* ‘kazerne’, *petat, setane* ‘soutane’, *kestote* ‘custode’, *kepot, selda* ‘soldaat’, *persessie* ‘processie’, *kedo* ‘cadeau’, *vekanse* ‘vakantie’, *kemiel*

'Kamiel', *Lewie* 'Louis', *Meris* 'Maurice', *medam* 'madame', *medel* 'model'. Voor *r* of *l* + klinker verdwijnt de doffe *e* zelfs helemaal: *prochie*, *sigrette*, *vlize* 'valise', *Mrie*, *plissie* 'politie', *krote* 'carote'. De platte Kortrijkzaan verkeert hiermee in het gezelschap van de platte Hollander, die eveneens van *kepel*, *kedo*, *petat*, *kepot*, *pliessie*, *sigret* spreekt.

Voor de kennis van de verhouding Wvl.-Ovl. en de oostelijke invloed op het West-Vlaams zijn de lotgevallen van de lange *a* heel interessant. Vroeger werd de lange *a* in het hele West-Vlaams op twee manieren gerealiseerd, nl. als een [ɔ:]-achtige klank voor dentalen en als [a:] voor labialen en velaren. Tegenover *zaad*, *late*, *plate*, *grate*, *mate* met [ɔ:] stonden in het Wvl. *rape*, *graven*, *dragen*, *maken*, *wagen*, *jager* enz. met [a:]. Vandaag de dag bestaat deze oppositie in het Kortrijks niet meer, evenmin trouwens in het Brugs. In het Brugs is er ten hoogste nog een oppositie [ɔ.ə] >< [ɔ:] in *late*, *zaad* >< *rapen*, *dragen*. Maar in het Kortrijks zijn beide *a*'s volkomen samengevallen als open [ɔ:] in *laten*, *rapen*. Nu weten we dat het Kortrijks in 1844 zeker nog dat oude onderscheid had bewaard (Debrabandere 1972, 148-150) en volgens De Bo bestond het verschil ook nog in het Brugs in 1873. Terwijl het Kortrijks het onderscheid in 1873 al opgegeven blijkt te hebben, althans volgens het dialecticon van Winkler, waarin de *oa*-spelling een duidelijke *o*-uitspraak weergeeft in *moaken* en *o*-spelling zelfs in *gesloge* (Debrabandere 1998, 198). Volgens Vercoullie is er in 1911 al geen *aa/ao*-wisseling meer in Kortrijk, Menen, Izegem, Roeselare en Tielt. We zien dus [ɔ:] noordwestwaarts oprukken en vandaag ligt ook Brugge in het *ao*-gebied. Ook hier is er een tegenstelling tussen NW en ZO, met dien verstande dat de Ovl. klank hier veel meer terrein heeft veroverd dan dat gewoonlijk het geval is en dat het noordwestelijke gebied veel kleiner is dan gewoonlijk. Volledigheidshalve moet ik eraan toevoegen dat in de onmiddellijke buurt van Kortrijk, nl. in Wevelgem, een klein relictgebied ligt waar die tegenstelling nog bewaard is. De *Dialectatlas* geeft er b.v. *vandage*, *avent*, *kobbejager*, *bogemaker*, *age*.

Wat de ontwikkeling uit Wgm. *ai* en *au* betreft, schaart het Kortrijks zich in zoverre bij het West-Vlaams, dat er zich uit *ai* maar één klank heeft ontwikkeld, terwijl er in het Ndl. nu eens *ei* in *geit*, *klein*, dan weer *ee* in *been* uit ontstaan is. Vgl. dus Wvl. *geete*, *kleene*, *been* met Kortrijks *giête*, *kliêne*, *biên*. Voor de scherplange *o* uit *au* staan Wvl. *boom*, *groot* tegenover Kortrijks *bwom*, *grwo* [buɔm / gruɔ]. Ook hier is de zuidoostelijke – en dus ook Kortrijkse – uitspraak anders. Het eerste clement van de stijgende tweeklank is veel meer gesloten [i / u] en die staat dan ook dichterbij de Ovl., al blijft er een duidelijk onderscheid, vooral bij de scherplange of tweetoppige *o*, die in het Ovl. gepalataliseerd werd tot [yə] in *buuem*.

Wat de lange *e* betreft, het rekkingsproduct, maken de Vlaamse dialecten traditioneel een positionele splitsing: gwl. *éé* (*vele*, *geven*, *beke*), maar *èè* voor *r*. Aansluitend bij het Ovl. en de meeste Wvl. dialecten heeft het Kortrijks dus *èè* [ɛ:] in *keerse* [kɛ:sə], *pere*, *eerde*, *peerd*, *steert*, *heerd* enz. Hier is er evenwel een tegenstelling met een brede noordelijke strook, het Kust-West-Vlaams, waar [æ:] wordt uitgesproken [kæ:sə, pæ:rə, æ:rdə, pæ:rt, stæ:rt, æ:rt]. Voor het Kortrijks moet er evenwel aan worden toegevoegd, dat naast de burgerkortrijkse of Centrum-Kortrijkse vormen *mee(r)s* [mɛ:s], *kee(r)se* [kɛ:sə], *ve(er)ze* [vɛ:zə] 'vaars', *skee(r)s* 'scheers, scheermes', *pêske* 'perzik', *le(er)ze* 'laars', *hersens* [ɛ:səns] telkens met [ɛ:] de platkortrijkse vormen staan met [ei]: *meis*, *keisse*, *veize*, *skeis*, *peiske*, *leize*, *eissens*. Ik verklaar die *ei* door palatalisering van de *r*, zodat die in *j* overgaat, zoals ook soms met de *l* is gebeurd. De diftongische vormen moeten al vrij oud zijn. In een Kortrijkse tekst uit 1704 in Stallaerts *Glossarium* vind ik al het woord *paiscaes*. Stallaert wist geen uitleg voor het woord en wist alleen te vermelden 'soort kaas'. Maar het is duidelijk dat die vorm aan Mnl. *perscaes* beantwoordt en een Kortrijkse vorm *peiskaas* is. De Enquête-Willems 1865-66 geeft voor al deze woorden telkens alleen de diftongische *ei*-uitspraak. Er is verder één woord met *ei* dat ook in het burgerkortrijks voorkomt, nl. *teis* in *ne gierigen teis*. Dat precies dit plat-

te woord in het burgerkortrijks voorkomt, bewijst dat het woord gefossiliseerd is en niet meer begrepen wordt, want *teis* is niets anders dan Mnl. *teers* ‘penis’.

Dezelfde *ê*-klank heeft het Kortrijks in het achtervoegsel *-ere* [ɛ:rə] van nomina agentis. De *e*-klank is te verklaren doorumlaut van de *a* in Latijn *-arius*. Dezeumlaut-*e* in het achtervoegsel *-are/-ere* heeft zich door Brabantse expansie vanuit Brabant naar Oost-Vlaanderen verspreid en heeft volgens Hoebeke al voor 1300 Oudenaarde bereikt. Volgens Hoebeke ligt de grens *-are/-ere* ten oosten van Kortrijk. Dat klopt niet. Ook Kortrijk heeft de *-ere*-uitspraak, in b.v. *moordenere*, *onnoozelere*, *zee-verere*, *meulenere*, *zemelere*, *babbelere*. En dit moet vanouds het geval zijn. Onder de Kortrijkse persoonsnamen in de 14e eeuw noem ik al: *Dobbeleere*, *Kakeler*, *Kegheler*, *de Leughenere*, *de Simpelere*, *de Vedeleire*. En hiermee is weer eens die oostelijke oriëntering van het Kortrijks aangetoond en staat het Kortrijks weer in oppositie met het overige West-Vlaams, dat de vorm *-are* bewaard heeft in *meulenare*, *babbelare*, *moordenare*.

Anders staat het met *-waarts*, dat in de 19e eeuw in Kortrijk nog met *aa*, dus [ɔ:], uitgesproken werd. GV spelt nl. *herrewaerts*, *herrewaersten*. En in de Enquête-Willems verwijzen de spellingen *innewaor*, *nerewaor*, *butewaor* duidelijk naar de [ɔ:]-uitspraak. En ook van *allewaerdig* zegt FS: ‘niet ôlweerdig uitgesproken’. Nu worden deze woorden met *-waarts* in het Kortrijks *weerts-*, d.i. [wɛ:s], uitgesproken. Als een Overleienaar naar het stadscentrum gaat, dan gaat hij *inneweerts*.

In verband met de *ê*-klank wil ik nog op twee woorden wijzen waarmee de Kortrijkzaan in het Wvl. taallandschap steeds weer opvalt, zelfs in Zuid-West-Vlaanderen, waarin Kortrijk in dit opzicht een taaleilandje vormt. Ik bedoel de woorden *kêrke* en *wêrk* [kɛ:rkə, wɛ:rk], terwijl het overige en zelfs het omringende Wvl. *kerke*, *werk* [kærkə, wærk] uitspreekt. Toch spreekt het Kortrijks net als het Wvl. *scherp*, *berg* met [æ] – natuurlijk een lange [æ:] – en niet *schirp*, *birg*. Vgl. hier Desselgems *schirp*. Gaat het hier om een autochtone ontwikkeling, waardoor de *e* van *kerke*, *werk* samenviel met die van *eerde* en ermee samen evolueerde? Of gaat het niet veeleer om twee aan het Ovl. ontleende woordvormen, aangezien het Ovl. *kiêrke*, *wiêrk* zegt, wat waarschijnlijk op *kirke*, *wirk* teruggaat.

In het West-Vlaams is over het algemeen de oude tweeklank *ie*, resp. *oe* [i.ə / u.ə] uit Wgm. *ê* en *ô* bewaard, b.v. ‘*t is* ‘*t mijne niët*, ‘*t is goëd*. Ook hier distantieert het Kortrijks zich van het Wvl. en kiest het de kant van het Ovl. met lange *ie*, *oe* [i: / u:] zonder naslag, zoals trouwens in een hele strook die van noord naar zuid aan de oostgrens van deze provincie loopt. We zeggen dus in Kortrijk ongeveer als in Gent: *nie*, *ziek*, *diepe*, *dief*, *kriek*, *groen*, *schoe*, *hoesten*. Aangezien hier *ie* en *oe* tot lange *i*, *oe* gemonofoon werden, gebeurde hetzelfde met *ie* en *oe* die door *d*-syncope waren ontstaan, b.v. *rijden* > *riën* > *rien*, *strijden* > *striën* > *strien*. Blijkens het Dialecticon van Johan Winkler had Kortrijk in de 19e eeuw hier nog een tweetoppige uitspraak, blijkens de spelling *liën* (Debrabandere 1998). In sommige gevallen ontstond zelfs een lange *oe* [u:] door syncope uit *oude*, b.v. *Moen* < *Mouden* en de Oudenaardsesteenweg heet in onvervalst Kortrijks *den oenaarsche steenweg* (Debrabandere 1984). Merkwaardigerwijs is het syncopeproduct na *u* niet tot lange *uu* geëvolueerd. De gesyncopeerde *d* werd hier vervangen door de glijder *j*: *puden* werd *pujen* (denk aan Van Puyenbroeck), *luden* werd *lujen*. Deze glijder *j* gebruikt het Kortrijks trouwens ook in die woorden waar de standaardtaal de glijder *w* gebruikt, nl. *ruje* ‘ruwe’, *grujen* ‘gruwen’, *kujen* ‘kuwen, kauwen’, *dujen* ‘duwen’. Ook deze toestand kunnen we vergelijken met het Gents, waar de intervocalische *d* evencens tot *j* verzwakt is in b.v. *broeie* ‘broeden’ en *grooie* ‘geraden’.

Deze *j*-glijder horen we ook – vooral in het platte Overleis – tussen twee klinkers, b.v. *kakajo* ‘cacao’, *hoejoe* ‘hoe’, *bejagen* ‘behagen’, ‘*t ga jangenaam zijn*, en vandaar ook ‘*t ga veel jangenamer zijn*, ‘*k ga ju wa(t) zeggen*, *bejandelen* ‘behandelen’, *bejeunigen* en *hoejooge* ‘hoe hoog’ naast

centrum-Kortrijks *hoewooge*. Het bijzinnetje ‘dat hij kwaad is’ kan in het Kortrijks op drie manieren worden uitgesproken. De eind-*d* van *kwaad* kan worden uitgesproken, aangezien die voor een klinker staat: [dati kwɑ:dæ:]. Wie de twee woordjes niet verbindt, kan zeggen: [dati 'kwɑ: æ:]. Op Overleie wordt het hiaat evenwel met de *j*-glijder gedelgd: [dati 'kwɑ:jæ:]. ‘Hoe is ‘t?’ zal in het centrum-Kortrijks met een *w*-glijder worden uitgesproken [u'wæ:st], in het Overleis evenwel met een *j* [u'jæ:st].

Het achtervoegsel *-ig* wordt nu met doffe *e* uitgesproken [əx]. Volgens de EW was de *i* in b.v. *zedig*, *bezig*, *smerig*, *eeuwig*, *gierig* enz. in de 19e eeuw nog niet helemaal verdoft, maar lag de uitspraak tussen *i* en doffe *e*. Op de dag van vandaag komt de [ix]-uitspraak nog voor in Frans-Vlaanderen, Veurne-Ambacht en in de streek Poperinge-Langemark (Taeldeman 1979, 82).

Het consonantisme

Is het behoud van de drie monoftongen in *mijn oud huus* het opvallendste fonische kenmerk waarmee het West-Vlaams vaak getypeerd wordt op het gebied van de klinkerinventaris, voor het consonantisme is dat zeker het ontbreken van het foneem *g*. Willen Brabanders Bruggelingen typeren, dan zeggen ze steevast ‘Zc zijn van Bruhhe’. De cabaretartiest Gerard Vermeersch zei het zo: ‘Hido Hezelle, heboren en hestorven in Bruhhe’. Over de ouderdom van het verschijnsel is weinig bekend. In elk geval ken ik er geen ondubbelzinnige voorbeelden van in het Middelvlaams. Bovendien neemt ook hier het Kortrijks een speciale plaats in. In zijn ‘Inleiding tot de taalkunde en tot de geschiedenis van het Nederlands’ (1948) schrijft L. Grootaers: “In het Kortrijks is de laryngale *h* op weg opnieuw velare *g* te worden: vooral aan het begin is deze neiging merkbaar”. Ik vraag me af of dit wel een correcte constatering is. In het Kortrijks wordt de *g* inderdaad nog vaak als *g* uitgesproken. Maar is dit niet veeleer een relict van een oorspronkelijker toestand? Dat de *g*-uitspraak – althans in het Kortrijks – wel de oorspronkelijke zal zijn, blijkt uit de assimilatie, waar het verscherpingsresultaat een stemloze *ch* [x] oplevert, b.v. [tæ xu:] ‘‘t is goed’, [txɑ: nɑ'xɑ:n] ‘‘t gaat nog gaan’, [eisxat] ‘eersgat’, [øtxe:vən] ‘uitgeven’. Maar het komt me voor dat de *g* in het Kortrijks terrein verliest ten voordele van de *h*, wat dus weer een van de standaardtaal afwijkende tendens is. Alweer voer voor sociolinguïsten.

Dat de West-Vlaming opvalt door de *g/h*-verwarring (u weet wel: *de gulp van Hod*) (Willemys 1979) is zeker, maar even zeker valt de Kortrijkzaan op door de *t*-apocope, d.i. het weglaten van de [t] op het eind van een lange syllabe. Een bekend voorbeeldzinnetje is hier: *je ga(at) me(t) zijnen hoe(d) en zijnen hon(d) na(ar) de pos(t) achter gel(d)*. In 1873 gaf Fredericq (Debrabandere 1998) als voorbeeld: *I ston me' ziin oe ip ziin oof, en i iel 'n broo in ziin an*. Deze apocope moet al vrij oud zijn. Vauterin 1961 heeft het verschijnsel in de middelperiode gedateerd en ikzelf heb (1973) heel wat voorbeelden samengebracht van *t*-apocope in de Middelvlaamse periode. De *t*-apocope is dus een heel oud verschijnsel, dat trouwens voor oudere periodes ook al wel buiten Kortrijk werd genoteerd, maar nu alleen nog in een beperkt gebied rond Kortrijk (Harelbeke, Wervik) voorkomt, dat dus wel een relictgebied zal zijn. Het valt wel op dat dit gebied aan het Franse taalgebied grenst, waar de eind-*t* evenmin wordt uitgesproken. Zou hier een oud substraat doorwerken? Maar deze hypothese verliest veel van haar waarschijnlijkheid, als we weten dat het verschijnsel ook in het Hollands voorkomt, m.n. in Utrecht (*Utrech*) en in Leiden¹. Weijnen 1966, 239-240 wijst het feno-

1 J.W. DE VRIES e.a., *De slot-t in consonantclusters te Leiden: een sociolinguïstisch onderzoek*. *Forum der Letteren* 15 (1974), 235-250.

meen zelfs aan in een deel van Limburg, Gelderland en Overijssel. Voor Utrecht geeft Van Veen² al voorbeelden uit 1262: *Vech, overdrach*. De afval van de slot-t in de Hollandse steden zou het gevolg zijn van Utrechtse expansie sinds 1080. Van Loey 1968, 111 geeft een Leids voorbeeld uit 1393: *gerech*. In Utrecht en Leiden gaat het meestal om wegval van t in consonantclusters en vooral na fri-catief. Dat zijn precies gevallen waarin de t ook in het Kortrijks wegvalt, maar in het Kortrijks is de wegval veel algemener. In het Hollands valt de t nooit weg na liquidae en nasalen en ook dit komt ongeveer overeen met de Kortrijkse toestand. Vauterin 1961 heeft alle gevallen waarin de [t] in het Kortrijks wegvalt, haarfijn opgesomd en beschreven. De t-apocope is in Kortrijk evenwel op haar retour. Mij valt telkens weer op hoe de huidige Kortrijkzanen de eind-t in hun dialect gaan uitspreken, in b.v. *geld, hond, lucht*. De gestigmatiseerde t-loze uitspraak wordt als plat aangevoeld. Uiteraard speelt ook de invloed van het onderwijs en de media een rol. Ik verwacht dat binnen afzienbare tijd de t-apocope het lot van de n-apocope (zie beneden) zal hebben ondergaan.

Is op sommige punten het Kortrijks iets minder conservatief en archaisch dan het overige West-Vlaams, in de volgende aangelegenheid heeft juist het Kortrijks een heel archaische toestand bewaard, nl. de consonantcluster *sk*, die sedert het Indogermaans zogoed als onverschoven gebleven is. Deze *sk*-uitspraak wordt wel eens getypeerd met het typezinnetje: *wat 'n skande van dee skoone skorte te skeuren*. De [sk]-uitspraak komt voor in de anlaut (*skande, skole, skriven*) en de inlaut (*visken, plasken, wasken, minsken, muske*), maar niet in de auslaut (*bus, plas, vis, mins*) en ook niet in de inlaut in de diminutieven *visselke, flasselke, plasselke, busselke*. De *sk*-uitspraak komt niet alleen in Zuid-West-Vlaanderen voor – alweer in die zuidoostelijke hoek –, maar ook in het zuidoosten van Oost-Vlaanderen (Brakel-Ninove-Geraardsbergen) (Verstegen). Deze oude *sk* zou de laatste jaren echter op de terugtocht zijn, althans in de inlaut. Jongeren spreken nu al *minsen, tussen* uit i.p.v. *minsken, tusken*, en een enkele keer zelfs al *flasse* voor *flaske* ‘fles’³.

Deze *sk*-uitspraak was in het Middelnederlands de algemene uitspraak en die werd in de spelling met *sc* weergegeven. Denk aan het sjibbolet *scilt ende vrient* van de Brugse metten op 18 mei 1302. Ten onrechte wordt dit sjibbolet vaak zo geïnterpreteerd, dat de Fransen geen *sch* zouden hebben kunnen uitspreken. Maar er was toen helemaal geen *sch*, wel *sc* [sk]. Het lijkt dan inderdaad wel vreemd dat de Fransen geen *sk* zouden hebben kunnen uitspreken, de *sk*-cluster komt nl. ook in het Frans en het Middelfrans voor, maar nooit in de anlaut. Latijnse woorden met *sp-*, *st-*, *sc-* anlaut kregen in het Frans nl. altijd een *e* voorgevoegd: *stabulum* werd *estable, étable, scola > escole, école*. In 1302 zullen de Fransen het beruchte slagwoord ongetwijfeld als ‘*eskilt ende vrient*’ hebben uitgesproken (Debrabandere 1977).

Zoals vele andere Vlaamse dialecten heeft ook het Kortrijks de Franse leenfonemen *ch* en *g/j* [ʃ / ʒ] aangepast als *s/z*. Het burgerkortrijks heeft zich hier evenwel opnieuw geconformeerd aan het Franse *ch/g*, dat door de Frans kennende burger als oorspronkelijker en correcter wordt herkend en vanzelfsprekend ook een hoger sociaal prestige geniet. Daardoor behoort vandaag de *s/z*-uitspraak tot het plat Kortrijks, het sociolect van de lagere stand: *siek* ‘chic’, *sarel, sempetter, sarlatang, sekla* ‘chocolat’, *sanse* ‘chance’, *sefeur* ‘chauffeur’, *sek* ‘chèque’, *sempanje* ‘champagne’, *sakosse* ‘sacoche’, *sikaneren, basse* ‘bâche’, *kaspo* ‘cache pot’, *brosse* ‘broche’, *galosse* ‘galoche’, *zatte* ‘jatte’, *zanger* ‘genre’, *zuul* ‘Jules’, *zorze* ‘Georges’, *zeraar* ‘Gérard’, *zezef* ‘Joseph’, *rozee* ‘Roger’, *zante* ‘jante’, *zelei* ‘gelée’, *sefaaize* ‘chauffage’, *keraaize* ‘courage’, *azen* [a'zæ:n] ‘agent’. Dit geeft soms aanleiding tot hypercorrecte uitspraak, zoals *chacosse* i.p.v. ‘sacoche’, *michel* voor ‘missel, missaal’.

2 T. VAN VEEN, *Utrecht tussen oost en west. Studies over het dialect van de provincie Utrecht*, Assen, 1964.

3 Vriendelijk meegedeeld door L. Vauterin. Achteraf heb ik het zelf ook al kunnen constateren.

Een ander leenfoneem is de Franse occlusieve *g*, die normaal als fricatieve *g* wordt aangepast en gerealiseerd: *garçon* wordt *garsong*. Dit verklaart de *g* in Kortrijks *segonde*, want de Franse uitspraak is inderdaad [sə'gɔ̃d] en de *g* in *rinneglode* uit Fr. *reine-claude* [rɛn'glo.d]. Deze *g* vinden we trouwens terug in de familienaam *Glaude*, *Gelaude*⁴. Onder invloed van de standaardtaal doet zich hier evenwel dialectverlies voor en de AN-uitspraak [sə'kɔ̃də] wint het geleidelijk van de klankwettige dialectvorm *segonde*.

De Franse gemouilleerde *l* en *n* worden *l/n* plus een palatale occlusief [dʒ]. Fr. *houille* wordt *oel-dzje* en *baille* werd *booldzje* 'balie'. Maar deze gestigmatiseerde vormen gaan snel achteruit. De *reveldzje* en de *famiel-dzje* hebben al plaats gemaakt voor de *reveille* 'wekker' en *familie* (zie Tavernier).

De Franse genasaleerde vocalen worden – zoals in alle Vlaamse dialecten – aangepast als klinker + velare nasaal. Fr. *franc*, *bain*, *frein*, *jeton* worden *frang*, *bing*, *fring*, *stong*. Zelfs in een tweetalig volksrijmpje:

*'K hê gevonden, zee trouvé
ip de mart, au Bon Marsé
drie schapen, trois moutong
leed ze naar huus, à la maisong.*

Er blijft nog een belangrijk klankhistorisch aspect van het Kortrijks te behandelen. Het hele centrale deel van ons taalgebied, grosso modo Holland en Brabant, kent *n*-apocope na doffe *e*. Dit is dan ook de standaardtalige uitspraak: *slape*, *zitte*, *werke*, *boekekaste*, *stoete* enz. De eind-*n* komt evenwel nog voor in twee perifere streken van ons taalgebied, het noordoosten (Groningen, Drente, Overijssel, Gelderland) en het zuidwesten (West- en Oost-Vlaanderen). Daarbij komt dat die *n* in die beide gebieden sonantisch of syllabisch is [zɛtn / kɔmm]. Toch hebben we in onze fonetische transcriptie de *-en*-uitgang als [ən] weergegeven, met het oog op de leesbaarheid, maar ook omdat de niet-sonantische uitspraak ook niet onkortrijks is en zelfs nog bij de vorige generaties als beschaafder Kortrijks gold. Nu weten we uit een studie van Snellaert (Debrabandere 1972) dat het Kortrijks in 1844 nog een *n*-loze uitspraak had. Alberdingk Thijm schrijft in datzelfde jaar aan Snellaert: "Ik zie, dat het in Kortrijk met *geve(n)* en *leve(n)* gesteld is als te Amsterdam". En nog in 1873 blijkt uit Winklers Dialecticon de *n*-loze uitspraak in het Kortrijks. Hij schrijft: "Ook de *n* wordt te Kortrijk op de zelfde wijze achterwege gelaten als de *d*, en dat wel nog meer dan in de hollandsche tongvallen geschiedt. Om deze verwaarlozing der *n*, geven andere West-Vlamingen en vooral de inwoners van de naburige stad Meenen aan de Kortrijkers den spotnaam van Ennebiters". Meer nog, volgens het betrouwbare getuigenis van dr. J. Soete⁵ kwam de *n*-apocope omstreeks het midden van de 20e eeuw nog op Overleie voor, b.v. *peize*, *geve*, *wete*, *lache*, *blate*, *minsche*, *petatte koke* (Debrabandere 1998). Dit *n*-loze gebied moet vroeger veel groter zijn geweest. Ook Oudenaarde was in de 19e eeuw nog *n*-loos, er is in Frans-Vlaanderen een gebied zonder eind-*n* en nu nog is het Gents een *n*-loos eiland te midden van *n*-gebied. Hier valt eens te meer op dat Kortrijk een dialecteigenschap gemeen had met Gent en Oudenaarde. Van deze *n*-apocope zijn nog sporen in samenstellingen en geijkte uitdrukkingen: *regeluch*, *regegote*, *wagewijd*, *wagewiel*, *wagemaker*, *wagekot*, *butekan*, *bute-luch*, *binneweeg*, *binnekan*, *Meulestrate*, *eige volk*, *zijn eige vel*, *alle dage*, *alle weke*, *avewerk*, *d'have*, *strooie man*, *exame*, *goude gel(d)*, *papiere gel(d)*, *gevonde gel(d)*, *gekrege gel(d)*, *vervalle gel(d)*, *gestole gel(d)*, *zeve keere*, *twee dikke*, *nege dage*, *alle vuuf voete*.

4 F. DEBRABANDERE, *De naam G(e)laude*. *Naamkunde* 4 (1972), 333-335.

5 J. SOETE, *Zonneweelde* 18 (1948), nr., september, blz. 16.

Vormleer

Zoals de meeste Vlaamse dialecten heeft het Kortrijks de doffe *-e* bewaard als uitgang van de zwakke substantieven, dit zijn de substantieven die ook in het Duits nog altijd volgens de zwakke klasse worden verbogen en in het meervoud *-en* krijgen. Vergelijk de vrouwelijke zwakke zelfstandige naamwoorden *kerke, mutse, dooze, kanne, flaske* enz. met de Duitse *Kirche, Mütze, Dose, Kanne, Flasche*; de mannelijke *grave, heere, hane, prinse, vinke, osse* met de Duitse *Graf, -en, Herr, -en, Hahn* (oorspronkelijk zwak, vgl. *Hahnengeschrei*), *Prinz, -en, Fink, -en, Ochs(e), -en*; en de onzijdige *herte, himde, ende, bedde, ooge, oore* met Duits *Herz, -en, Hemd, -en, Ende, -n, Auge, -n, Ohr, -en*. Alleen deze historisch zwakke substantieven (en natuurlijk ook de Franse leenwoorden op *-e*, b.v. *clinique, voiture, jatte*) hebben in het Kortrijks *e*.

Het Kortrijks heeft evenwel geen eind-*e* na *-el* of *-er* en gaat daarin samen met het Gents. Dus geen *vingere, lepele* of *tafele*, maar *vinger, lepel, tafel*. De vormen op *-ele, -ere* worden niet als plat, maar als boers (plattelands) aangevoeld. Blijkens de Enquête-Willems had het Kortrijks in 1865-66 nog die eind-*e*; b.v. in *vadere, moedere, zustere, zwagere, marbele, klavere, katere, trachtere, akstere, visschere, wintere, dondere* enz. Die doffe *-e*-uitgang kwam zelfs voor na *-en, -em*, b.v. in *aseme, deeseme, ovene*. Al zegt de Kortrijkzaan nu *vader, moeder, zuster, klaver, trachter*, toch zegt hij *broere* < *broedere, schoere* < *schoudere, leere* < *leedere*, ongetwijfeld omdat bij het wegvallen van de eind-*e* het achtervoegsel *-ere* niet meer herkend werd in de al lang gesyncopeerde vorm *broere, schoere, leere*, die dus de *-e* behielden, zoals in *hoere, deure, karre* enz.

Het Kortrijks heeft verder doffe *-e*-uitgang in bijwoorden (*lange deuren, zeere loopen, 't loop zoete na binnen, diepe springen, hooge klemmen*) en telwoorden (*viere, vuve, zesse, elve, twaalve*), telkens gevallen waarin dat historisch te verklaren is. Bij de telwoorden zijn er slechts twee uitzonderingen, nl. *zeven* en *negen*. Maar blijkens de Enquête-Willems zeiden de Kortrijkzanen in de 19e eeuw ook nog *zevene* en *negene*. Ongetwijfeld hebben deze twee telwoorden *e*-apocope ondergaan samen met de andere *-ene*-woorden, zoals *oven(e)*.

De Ingweoonse meervoudsvorm op *-s* komt in het Kortrijks alleen in enkele woorden voor: *zeuns, mans, gebeurs, eiers, kinders, kleers, broeks, roks, mols*, lang niet in zoveel woorden als in de Westhoek, waar ook meervoudsvormen voorkomen als *honds, kats, kieks, tands, steens* enz.

Hier moet ook een jongere meervoudsvorm ter sprake komen waarmee het Kortrijks zich eens te meer aan de Oost-Vlaamse kant bevindt, nl. de *-ts*-pluralis van bastaardwoorden op klinker: *autoots, bureaots, veloots, motoots, diaboloots, parapluots, cafeets, radioots* enz. Taeldeman 1973 heeft het verschijnsel verklaard uit metanalyse, d.w.z. verkeerde scheiding van het diminutiefsuffix in b.v. Ovl. *cafeetse*. Hij heeft er een kaartje bij getekend, waaruit zonneklaar blijkt dat *-ts* als genitief en meervoudsvorm in een vrij brede zone van westelijk Oost-Vlaanderen voorkomt en dat dit gebied ongeveer samenvalt met het gebied waarin het diminutiefsuffix *-tje* geassibileerd werd (dus: *cafeetse, Marietse, 'n beetse*). Alleen had op zijn kaart de grens van het *-ts*-gebied niet ten oosten van Kortrijk moeten liggen, maar ten westen. Dat *-ts*-meervoud blijkt trouwens al in 1861-63 in het Kortrijks voor te komen (Debrabandere 1973).

Het Kortrijks stelt zich dan weer conservatief op in de vervoeging van het werkwoord in de eerste persoon enkelvoud, waar we nog altijd de doffe *-e*-uitgang hebben bewaard: *'k skrive, 'k zitte, 'k loope, 'k werke, 'k ete*, en door systeemdwang zelfs vaak al *'k benne, 'k liepe, 'k hielde* i.p.v. oorspronkelijk *'k ben, 'k liep, 'k hiel*. Dezelfde toestand vinden we nog in het Duits: *ich schreibe, ich*

sitze, ich laufe, ich wirke, ich esse. Dit is niet zo in het Brugs, dat in de eerste persoon een meervoudsvorm heeft: 'k *sjchriven*, 'k *zitten*, 'k *loopen*, 'k *zijn*.

Behoudender lijkt het Kortrijks me ook i.v.m. het oude Ingweoonse suffix *-ede*. Gezelle gebruikt zo'n adjectief in zijn gedicht 'terug':

Scheef is de poorte, van
oudheid, geweken;
zaâlrugde 't dak van
de schure; overal
stroo op de zwepingen
zit er gesteken;

Het Kortrijks kent nu nog *buukte, hoekte, dakte, wijdbeende, nieuwloopte, wormstikte*. Mij lijken alleen de laatste twee woorden vandaag voorlopig nog levensvatbaar. Merkwaardig is dat deze Ingweoonse vormen juist in het noorden en noordwesten van West-Vlaanderen nagenoeg uitgestorven zijn.

Het oude Mnl. en Wvl. *-ege*-suffix (b.v. *naaiege*), dat we nog herkennen in Ndl. *dievegge*, werd gesubstitueerd door een feminisering van het *-ing*-suffix, nl. *naaistringe* (met dubbel suffix), *kuuschinge, babbellinge, mooschinge, lupinge, wasschinge, strijkinge, himdemakinge, schooiinge, bedrieginge, sukkelinge*.

Eigen aan het Zuidoost-West-Vlaams en aan het Zuid-Oost-Vlaams (Teirlinck 1924) is de onvoltooid verleden tijd van zwakke werkwoorden op *-ege*: 'k *kaartege, je werktege, 'k wachtege, we speeldegen*. Waarschijnlijk is deze vorm hierdoor te verklaren: aangezien het dialect in de eerste persoon enkelvoud in de OTT de *-e*-uitgang bewaard heeft, zou bij werkwoorden waarvan de stam op *-t* of *-d* eindigt, geen verschil te horen zijn tussen OTT en OVT: 'k *antwordege* zou m.a.w. dubbelzinnig zijn. De Saussure zei: "Le langage est un système où tout se tient". De taal vermijdt homoniemen en streeft er altijd naar om opposities die een zinvolle functie hebben, te bewaren. De oppositie OTT-OVT werd zo hersteld, doordat de OVT een nieuwe *-ege*-uitgang kreeg, die wellicht uit *-ede* ontstaan is; vgl. D. *antwortete*, Oostends *werktede* (Desnerck). Door contaminatie met de bekende *-de*-uitgang ontstond evenwel vaak een verzwaarde verledentijdsvorm, met stapeluitgang *-egede*; b.v. 'k *antwordegedede, 'k wachtegedede*. Zelfs bij werkwoorden als spelen, waarin de normale OVT *speelde* voldoende gedifferentieerd is van de OVT *spele*, horen we wel eens: *speeldegedede*. Vele sprekers zijn zich evenwel van het buitenissige van deze vormen bewust en gebruiken ze dan ook wel eens bewust als komische variant.

Wat het persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon betreft, neemt Kortrijk een tussenpositie in. De *je*-vorm, die in Brugge b.v. zowel enclitisch en proclitisch persoonlijk voornaamwoord als bezittelijk voornaamwoord (*je, joun*) is, komt in het Kortrijks alleen als enclitisch persoonlijk voornaamwoord voor. De Bruggeling zegt b.v. zowel *je doet mee* als *doe je mee*; of als bez. vnv.: 'k *hen je boek mee; dat is joun boek*. Het Kortrijks gebruikt als onderwerp voor het werkwoord de Brabantse *gij/ge*-vorm; beklemtoond *gij* [ge]: *gij moet dat doen* en onbeklemtoond *ge*: *ge moet dat doen*; soms met reduplicatie vanwege extra nadruk: *ge moe gij dat doen*. Het Kortrijks gebruikt de West-Vlaamse (en Hollandse) *je*-vorm alleen enclitisch: *doe je mee, ga je mee, hoe lange sta je daar al, loopt je, komd je, givd je*, ook na een voegwoord: 'k *wete da(t) je kom(t), a'je kom(t)* 'als je komt'. Het bezittelijk voornaamwoord is in het enkelvoud onverbogen *u* en verbogen *uuje(n)*, in het meervoud *ulder < ulieder*.

Een voorbeeld van deflexie zijn de onverbogen voorwerpsvormen van *ik* en *gij* in: 't es van ikke of 'k hê wa(t) mee veur gij. Deze vormen worden evenwel als onverzorgd en kinderlijk aangevoeld. Meestal worden de correcte vormen *van mij*, *veur u* gehoord. Toch is dit een tendens die we ook in het Nederlands waarnemen. Geregeld lezen we foute constructies als *voor zij die* i.p.v. *voor hen die*, *voor degenen die*.

Het diminutiveringssysteem is in het Kortrijks vrij ingewikkeld. Voor een nauwkeurige beschrijving verwijs ik naar Callewaert 1963, Dassonville en Debrabandere 1961, 45-48.

-ke (< Mnl. *-kin*): *kopke*, *briefke*, *meske*, *deurke*, *weerde*, *stoelke*, *boomke*, *tafelke*, *vingerke*, *vrouwke*, *duujke* 'duwtje'.

-elke (stapelsuffix < Mnl. *-elkin*): *busselke* 'bosje', *flasselke*, *visselke*, *wegelke* naast *wegelinkske*.

-ske na velaren (< Mnl. *-skin*): *boekske*, *zakske*, *brugske*, *zaagske*, *tangske*, *salongske*.

-tje [tʃə]: *velootje*, *radiootje*, *sneetje*, *hoedje*, *tandje*, *mondje*, *bladje*.

-je (Mnl. *-ekin*): *doozje*, *neuzje*, *huuzje*, *stoovje*, *wuuvje*, *rebje*, *krabje*, *mandje*, *koordje*, *standje*, *spelje*, *prulje*, *halje*, *karje*, *panje*, *tunje* 'tonnetje'. Al deze vormen gaan terug op Mnl. *-ekin*: *dooze-kin*, *stovekin*, *wuvekin*, *mandekin*, *hallekin* enz. Deze *-je*-diminutieven ondergaan evenwel de sterke concurrentie van de Brabantse en hoger gewaardeerde *-ke*-vormen. Hoewel de *-je*-vormen dichter bij het Ndl. aanleunen, zijn ze op de terugtocht en moeten ze bij de jongere generatie vaak wijken voor *doozeke*, *huzeke*, *stoveke*, *spelleke* enz. Maar ook in 1844 kwamen blijkens FS de twee vormen al naast elkaar voor 'huzetje of huzeke'. En over dat *-je*-achtervoegsel zegt ook Dassonville in 1931: 'Bij vreemde toehoorders wordt hij, tot meerdere duidelijkheid, veelal vervangen door den ouderen uitgang *-eke*: manneke, beeldeke, enz.'

Syntaxis

De woordvolgorde wijkt meestal niet af van wat in groot-Vlaams verband regel is, zoals b.v. de werkwoordelijke eindgroep.

Op een specifiek West-Vlaamse woordorde dient evenwel te worden gewezen, nl. een zinsbouw zonder inversie na een aanloop. Deze aanloop kan een bijwoordelijke bepaling zijn of een bijzin (een voegwoordgroep). Vbb.:

Gisteren, 't was koud.

In den hemel, me gaan rijspap eten met zilverne lepelkes.

Tegen toen, me liggen al lange zes voeten onder d'eerde.

A'je 'n voetje geef, je pakt 'n schree.

A't nog lange ga deuren, 't ga gauwe gedaan zijn.

Dit is een Wvl. woordorde die in Frans-Vlaanderen 100% scoort, maar in de westrand van Oost-Vlaanderen nog amper voorkomt en in de oostrand van West-Vlaanderen al vrij zeldzaam is. In West-Vlaanderen is deze woordorde vrij gewoon, maar ze ondervindt de concurrentie van de Ndl. woordorde. Nu valt het op dat deze woordorde dezelfde is als in het Frans en het Engels:

Hier, il faisait froid.

Yesterday it was cold.

Dat betekent evenwel niet dat deze constructie door Franse invloed te verklaren zou zijn. Ze is ons al bekend uit het Middelnederlands. In het Engels komt ze b.v. al voor 1066 (voor Hastings) voor, wat dus elke Franse beïnvloeding uitsluit (Debrabandere 1976).

Zoals bekend, heeft het West-Vlaams nog altijd de Middelnederlandse tweeledige ontkenning bewaard: *en...niet, en...nooit, en ...geen*. Vbb.: 'k en wete 't nie(t), 'k en zie hem noois, 'k en hê der geen. Net als *ne* in het Frans, valt dat *en* in het West-Vlaams – en ook in het Kortrijks – vandaag de dag al vaak weg: 'k ga nie mee, 't es geen waa(r). Dat *en* komt ook voor in elliptische *short tags*, zoals (*ba*) 'k en doe 'neen', te vergelijken met Engels '(but) I don't', of 't en doe te vergelijken met Engels 'it doesn't'.

Dat negatiepartikel *en* komt ook voor bij het negatieve *maar*, b.v. 't en zijn der maar drie 'er zijn er maar drie', 't en es maar koud 'het is vrij koud'. Typisch is ook het Vlaamse antwoord *neen't* op de vraag *En zijn der maar drie?* In het Nederlands luidt het antwoord *ja*. Wij bedoelen eigenlijk: 'Nee, er zijn er niet meer dan drie'⁶.

Woordenschat

Het lexicon of de woordenschat van het Kortrijks is uiteraard in de eerste plaats het onderwerp van dit dialectwoordenboek. In elke taal is de woordenschat heel beweeglijk en veranderlijk en in elke periode van de taalgeschiedenis komen er woorden bij en vallen er andere weg. Het woord *pupegale* 'kruiwagen' b.v. is nu een typisch woord van de Westhoek⁷, maar in de 14e eeuw kwam het nog in Kortrijk voor: 1425 Jan de Waghemaker... ii pipegalen jeghen hem ghecocht, Kortrijk (Debrabandere 1994, 310); zelfs nog in de 17e eeuw, b.v. 1626-28 *pypegaele* (Rek. St.-Maarten f°69v°). Wat de woordenschat betreft, zijn er niet zoveel voorbeelden om een tegenstelling tussen noordwest en zuidoost te illustreren. Er is wel een oppositie tussen de West-Vlaamse *seule* 'houten emmer' en de Kortrijkse *eemer*, die de indruk wekt dat Kortrijk in recentere tijden de Brabantse emmer overgenomen heeft, maar niets is minder waar. De emmer komt al in Kortrijkse 14e-eeuwse teksten voor: 1392 Jan den Cupre van ii cupen ende eemers (Debrabandere 1994, 293). Wat in Kortrijk een *fijfouter* of *flijflouter* 'vlinder' heet, is in Brugge een *motte*; in het westen een *uultje* en in Frans-Vlaanderen een *beuterschijter*. Het lieveheersbeestje is in Kortrijk een *hemelbeestje*, maar in Oostende een *pimpaljoentje* en in de Westhoek een *pimpampoentje*. Een buitenbeentje is ook de Kortrijkse *gijnappel* 'sinaasappel' tegenover Wvl. *sijnappel*. Snellaert en Vercoullie⁸ verklaren de beide woorden als 'appel van Genua', resp. 'van Messina'. Een paar andere tegenstellingen liggen in het gastronomische vlak. Aan de Wvl. *palulle* beantwoordt de Kortrijkse *heetekoeke* en de West-Vlaamse *lukken* zijn in Kortrijk *nieuwjaarwafelkes*. Nu is het gebruik om met nieuwjaar wafeltjes te bakken en aan te bieden een typisch oud West-Vlaams gebruik. Het feit dat Kortrijk het oude Wvl. woord *lukke* niet kent, maar het begrip omschrijft, kan erop wijzen dat het niet om een autochtoon Kortrijks gebruik gaat en dat het gebruik pas later in de Kortrijkse ruimte binnengedrongen is. Ook dat wijst erop dat Kortrijk historisch niet echt tot West-Vlaanderen behoort, veeleer tot Oost-Vlaanderen.

Het dialectverlies op het gebied van het lexicon kunnen we nagaan aan de hand van twee oude woordenlijsten. Er is allereerst de lijst van 147 *Cortryksche woorden en spreekwijzen onder den gemeenen man gebruykelyk*, die Jacob Goethals-Vercruyssen omstreeks 1800 samengesteld heeft (Debrabandere 1961). Daar komen al heel wat woorden in voor die nu in Kortrijk niet meer bekend zijn: *trondeleire* 'onachtzame', *jent*, *dureie*, *gave*, *herrewaerts*, *tjampelen*, *beseffen* 'bemerken', *moete*

6 Zie F. DEBRABANDERE, *Zijn er maar drie? Ja! Nee? Nederlands van Nu* 46 (1998), 36.

7 A. VIAENE, *De pipegale in Vlaamse ruimte*. *Biekorf* 70 (1969), 291-294.

8 F. DEBRABANDERE, *Kortrijks 'gijnappel' contra 'sijnappel'*. *Biekorf* 66 (1965), 409-411.

'vrije tijd, D. *Mufse*', *akeweiren*, *rooi hebben*, *slensen*, *tjobbelen*, *weug*, *zeirt weg*. En dan zijn er de *Bydragen tot de kennis van den tongval en het taeleigen van Kortryk* van Snellaert 1844. Over deze woorden heb ik in 1972 een enquête gehouden bij Kortrijkse scholieren. Hun werd naar de actieve en passieve kennis van die woorden gevraagd. Woorden die ik niet meer kende, kenden zij a fortiori ook niet. Maar van de woorden die ik nog kende, waren er al heel wat die nog door weinigen en zelfs door niemand nog gebruikt werden. De volgende woorden uit 1844 zijn helemaal uit het huidige Kortrijks verdwenen: *abatje*, *akkernooldje*, *alleweerdig*, *anekampane* 'alant', *auwe* 'korenaar', *averulle*, *baerloop*, *bark* 'schors', *battementen* (ww.), *beien*, *beltrommel*, *berdellewortel*, *betjippen* 'betoveren', *bijstier*, *blazeveer*, *doollaeg*, *grootheere*, *hondegerve*, *koolhaas*, *krakelink*, *kwikkelen*, *masten* 'verteren'. Zelfs een heel gewoon en gebruikelijk woord als *naarnemend* 'lichtgeraakt' werd nog slechts door 25 van de 240 scholieren gebruikt. Verba volant!

Het dialectwoordenboek

Het was onze bedoeling met dit woordenboek de Kortrijkse woordenschat tot omstreeks het midden van de 20e eeuw te beschrijven. Het is de woordenschat die ik terugvond in de radiopraatjes van wijlen dr. Jan Soete (1899-1961) (zie Debrabandere 1986) en in zijn bijdragen in *Zonneweelde*. Het is ook de taal die ik zelf in mijn Kortrijkse jeugd (1933-63) heb gesproken. Een kleine correctie is hier nodig. Soete geeft telkens de platkortrijkse vorm, terwijl hijzelf en ook ik thuis centrumkortrijks of burgerkortrijks spraken. Thuis werden wij door moeder berispt als we eens van een *zatte kaffie* of een *kepelle* zouden hebben gesproken i.p.v. *jatte*, *kapelle*. In onderhavig woordenboek geef ik – waar mogelijk – de twee (soms meer) varianten.

Ik heb me in hoofdzaak beperkt tot de dagelijkse omgangstaal, tot de taal die ik thuis heb gesproken. U zult hier weinig gespecialiseerde termen uit de vaktaalkringen vinden. Uiteraard staan er geen woorden voor recente begrippen in, dus geen woorden voor plankzeilen, schaatsplank, plankschaatsen, computer, schijfantenne, diskjockey, videocassette, discount, diepvries, jeans of spijkerbroek, sexy, spray, bommoeder, enz. De daarvoor gebruikte woorden zouden trouwens niet relevant zijn. Het zijn zowat overal dezelfde bovenregionale woorden, die alleen naar gelang van de streek een beetje anders worden uitgesproken.

Er staan wel woorden in die nu niet meer gezegd worden, maar die zijn te herkennen aan het label. Zijn het woorden die ikzelf nog passief heb gekend, dan worden ze als verouderd (vero.) gelabeld. Gaat het om woorden die mij volslagen onbekend zijn, dan vindt u als label de bron waar ik het woord als Kortrijks aantrof.

Het lemma

Het lemma begint uiteraard met het trefwoord in vet. Dat trefwoord is niet de precieze weergave van het dialectwoord, maar een genormaliseerde spelling ervan, die de Middelnederlandse spelling benadert. De *h* wordt dus overal geschreven, ook al wordt hij nooit uitgesproken. U vindt als trefwoorden bijgevolg: *hand*, *hond*, *huus*. Zonder *h* geschreven worden deze woorden (nl. *an*, *on*, *uus*) ondoorzichtig en nagenoeg onleesbaar. We kunnen deze *h* trouwens als een onderliggend foneem beschouwen. Ook de *g* wordt *g* gespeld, ook al wordt die door velen als *h* uitgesproken, omdat de *g* toch als foneem in het taalbewustzijn van de spreker voorkomt. De West-Vlaamse monoftongen *i*, *u*, *oe* [i / y / u] worden zoals in het Middelnederlands *ij*, *u(u)*, *ou* gespeld. De spellingen *ij* en *ie* slaan dus resp. op korte [i] (in het Kortrijks als [e] gerealiseerd) en lange [i:]. De Kortrijkse *sk*

wordt *sch* gespeld. De lezer dient dus te weten dat aan elke *sch* in een trefwoord de uitspraak *sk* beantwoordt. Ook de geapocopeerde eind-*t/d* wordt aan het trefwoord geschreven, dus *hond, kant*. Geen enkele gebruiker zou er trouwens aan denken om het woord *hond* i.v. *on* na te slaan. De scherplange *e* en *o* [iɛ / uɔ] worden zoals in de spelling van voor 1947 met dubbele *ee, oo* gespeld: *kleeren, teeken, koopen, smooen, toogen*. Hoewel aan de lange *a* telkens een [ɔ:]-uitspraak beantwoordt, wordt die toch met *a* geschreven, enkele *a* in open en dubbele *aa* in gesloten lettergreep. Aan de trefwoorden *hage, rape, late, maand, raad* beantwoorden dus [ɔ:gə, rɔ:pə, lɔ:tə, mɔ:n, rɔ:]. Aangezien de *a* voor *l* altijd *o* wordt, beschouwen we die *o*-klank als een soort combinatorische variant en spellen we *al, alles, balke, kalf* voor [o:l, 'o:ləs, 'bɔ:lkə, kɔ:(l)f] en ook *stal, bal* voor [stɔl, bɔl]. *Of* voor 'af' wordt evenwel als *of* gealfabetiseerd. *Ip* voor 'op' vindt u onder *ip*.

Daarop volgt tussen rechte haakjes de uitspraak in fonetisch schrift volgens het IPA-systeem, met enkele elementen uit het systeem van Frings. Er staat een accentteken (ˈ) voor de beklemtoonde lettergreep. Gescheiden door schuine streepjes vindt u van links naar rechts de burgerkortrijkse uitspraak en de platte of oudere uitspraak. Alleen hebben we de West-Vlaamse velare *a* (achterklinker) met [a] weergegeven, terwijl het eigenlijk een [ɑ] had moeten zijn, maar aangezien er in het Kortrijks geen oppositie is met een lange *a*, is dit geen bezwaar. Door een komma gescheiden worden meervoudsvormen of vervoegde vormen.

Na de komma staat de woordsoort (zn., bn. enz.) en bij elk zn. het genus (m., v. of o.). Bij een zn. wordt vaak ook de verkleinvorm vermeld. Vaak volgt dan een korte verwijzing naar de herkomst. Als het trefwoord net zo gespeld is als het Franse woord, dan staat er gewoon: *Fr*: Is het woord een vervorming of adaptatie van een Frans woord, dan wordt het oorspronkelijke Franse woord vermeld. Bij erfwoorden wordt vaak naar het Mnl. woord teruggegrepen. Indien nuttig of interessant of mogelijk, wordt enige etymologische uitleg gegeven.

Dan volgt de vertaling van het dialectwoord in standaardtaal of de omschrijving van het begrip. Van sommige Nederlandse woorden wordt de beklemtoonde lettergreep onderstreept, als de dialectische klemtoon nl. afwijkt van de Nederlandse. Een woord kan verschillende betekenissen hebben, die telkens voorafgegaan worden door een vet gedrukt cijfertje. Homografen of homoniemen met verschillende oorsprong worden in verschillende lemmata opgevoerd. De betekenis van een woord wordt meestal gevolgd door voorbeeldzinnen, waaruit de betekenis duidelijker blijkt. Vaak zijn die zinnen ook zegswijzen of volksriempjes die het optekenen waard zijn. Het zijn dikwijls volkse, zelfs platte, zegswijzen, die de uitdrukking zijn van even volkse opvattingen en gewoontes. Sommige uitdrukkingen klinken seksistisch, een enkele keer zelfs racistisch, aangezien ze de weerspiegeling zijn van algemeen verspreide volkse meningen. De spelling van de voorbeeldzinnen is ongeveer die van de trefwoorden. Toch waren hier enkele toegevingen noodzakelijk. Sommige woordvormen zijn nl. in gewone spelling niet adequaat weer te geven. Om de teksten leesbaar te houden, hebben we de onderliggende fonemen toch weergegeven, maar tussen haakjes (behalve de *h*, waarvan iedereen weet dat die niet uitgesproken wordt). Wat dus in die recursiverende teksten tussen haakjes staat, wordt niet uitgesproken. Hier enkele aanwijzingen:

j'es, z'es, 't es [jæ:, zæ:, tæ:]: hij is, zij is, het is.
'k hê, g'hê, j'hê [kɛ:, gɛ:, jɛ:]: ik heb, jij hebt, hij heeft.
j'hêt da(t), j'hêd al [jɛ:ta, jɛ:do:l]: hij heeft dat, hij heeft al.
m'hên, z'hên [mɛ:n, zɛ:n]: we hebben, ze hebben.
'k ha, g'ha, j'ha [kɔ:, gɔ:, jɔ:]: ik had, jij had, hij had.
m'haan, z'haan [mɔ:n, zɔ:n]: we hadden, ze hadden.

a [ɔ:]: als, toen.

ee, oo in open lettergreep slaan op scherplange *e, o* [iɛ / uɔ].

aa, a in open lettergreep [ɔ:].

ij, uu (of **u** in open lettergreep), **ou** [e / ø / o], d.i. het verkortingsproduct van Ndl. *ee, eu, oo*. Alleen voor een *k* of voor de palatale *tj, j* worden deze klinkers gesloten uitgesproken [i / y / u], b.v. in *lijk, buuk, doek, krijtje, tuutje*.

i, u, o kort, in gesloten lettergreep voor nasaal (*n, m, ng*), worden geslotener uitgesproken [e / ø / o], homofoon met *ij, uu, ou*. *Slim* en *dunne* worden dus net als in het Nederlands uitgesproken.

gewees(t) [gə'wɛs], **beetje** [bɛtʃə], **geef(t)** [gɛf], **steek(t)** [stɛk], **geen** [gɛn], **kee(r)** [kiɛ / kɛ].

sch [sk].

Telkens als mij van een woord een etymologische of een woordgeografische studie bekend is, wordt die vermeld als literatuur, zodat de lezer over het woord verdere informatie kan opdoen.

Labels

Sommige woorden zijn gelabeld. Het label is een afkorting tussen haakjes volgend op woordsoort of genus. De labels zijn:

vulg. : vulgair (b.v. *zeeken*)

vero. : verouderd. Dit betekent meestal dat ik het woord passief ken of gekend heb, maar dat het vandaag (nagenoeg) niet meer gebruikt wordt.

pej. : pejoratief

mel. : melioratief

w.g. : weinig gebruikelijk

form. : formeel

Bij de volgende labels gaat het om woorden die ik in het Kortrijks niet gebruikt heb en ook nooit gehoord heb. Hier is dus enige voorzichtigheid geboden. Meestal zal het wel om in onbruik geraakte woorden gaan. Maar de woorden die Guido Gezelle (GG) volgens zijn *Loquela* in Kortrijk gehoord heeft, zijn niet zeker echt Kortrijks. Hij kan die woorden op straat of in de biechtstoel gehoord hebben van buitenlieden. En aangezien Gezelle een Bruggeling was, kon hij moeilijk weten of het wel echt Kortrijkse woorden waren. Groot voorbehoud is ook vereist bij de woorden die in de jaren dertig door normaalschoolstudenten werden ingevuld op de vragenlijsten van de *Zuidnederlandsche Dialectcentrale* in Leuven (ZD). Ik heb daarom alles wat me verdacht voorkwam of zelfs duidelijk fout was, weggelaten. De woorden die ik zelf kende en herkende, heb ik ongelabeld overgenomen. Wat me mogelijk leek, maar niet tot mijn actieve taalkennis behoort, heb ik gelabeld.

DB : DE BO, Westvlaamsch Idioticon.

EW : Enquête-Willems 1865-1866, Instituut voor Naamkunde en Dialectologie, Leuven.

FS : Ferdinand Snellaert 1844 (Debrabandere 1972).

GG : Guido Gezelle, *Loquela*.

GV : Goethals-Vercruysse (Debrabandere 1961).

JS : Jan Soete in *Zonneweelde* of radiopraatjes (Debrabandere 1986).

RND : Reeks Nederlandsche Dialect-Atlassen (PÉE 1946).

WVD : Woordenboek van de Vlaamse dialecten, Gent.

ZD : Vragenlijsten van de *Zuidnederlandsche Dialectcentrale* in Leuven.

De uitspraak

Vanzelfsprekend is het van belang dat de gebruiker van dit woordenboek de uitspraak van de woorden verneemt. Daarom wordt na het trefwoord de uitspraak tussen vierkante haakjes meegedeeld in fonetisch schrift (IPA, Frings voor [e, ø, o]).

Diacritische tekens

- ' : het accent ligt op de volgende lettergreep, b.v. ['kapə / kə'pət]⁹.
˙ : een punt na een klinker geeft aan dat hij halflang is, b.v. [ry.j] 'ruw'.
ː : een dubbele punt geeft aan dat de klinker lang is, b.v. [ziːn, liːn] 'zien, lijden'.
ã : een tilde of vaantje boven een klinker geeft de nasalering aan, b.v. [sãsə] of Fr. chance.
ö : b.v. *ons* [ös].

Ongeronde voorklinkers:

[iː]	K. bier, nie, ziek, rien 'rijden', assiete, barriere	als in Ndl. bier; D. Lied, nie sieht; E. seat
[i]	K. pintje, liedje, tijdje ¹⁰	als in Ndl. tien, liedje, tietje
[eː]	K. mee, leer, reen 'reden', preken, weeg 'weg', ze wegen	als in Ndl. mee, leer, teen, preken, ze wegen
[e]	K. in, slim, win(d), pinte, ingel, wijn ¹¹ , tijd, rijpe ¹²	als in Ndl. in; slim, win(d), zing, win, tit, rib
[ɛː]	K. werk, kerke, steer(t), peer(d), verteren, mee(r)s	als in E. stair, pair, there, rare; Fr. raide, <i>dictionnaire</i>
[ɛ]	K. zitten, dikke, wit, arsitik	als in Fr. lettre, dès que, <i>architecte</i> ; D. setzen; E. wet.
[æː]	K. zetten, terten, rechte, smet, klemmen, me(t), 't e(s)	als de gerekte æ in E. sad, mad, clan
[æ]	K. onbeklemtoond, b.v. 't es goed [tæ'xuː]	als in E. Atkins

9 In voorbeeldzinnen wordt een beklemtoonde lettergreep soms onderstreept. Ook in Nederlandse equivalenten wordt soms de lettergreep met hoofdtoon onderstreept als de klemtoon in het dialectwoord ervan afwijkt, b.v. *Stadhuus* ['statøs], zn. o. *Stadhuis*.

10 De klinkers in *tijd*, *puut*, *boute* worden in het Kortrijks wel monoftongisch uitgesproken, maar opener dan in het noorden, nl. [tet, pət, botə]. In de diminutieven wordt de klinker evenwel gesloten voor de volgende palataal *tj* [tj]; vandaar [titj, pytjə, butjə].

11 Zoals boven al vermeld, zijn de drie West-Vlaamse (Middelvlaamse) monoftongen *ij*, *u(u)*, *ou* [i / y / u] in het Kortrijks beduidend opener dan in het noorden. Ik geef ze daarom weer met [e / ø / o]. Alleen voor velaren [k, g, x] horen we meestal een gesloten klinker, b.v. in *kijk*, *zugen*, *dvoeg* [kikən, zyɡən, druːx]. Maar ook [kekən, zøɡən, droːx] is Kortrijks, maar wel platter.

12 Ik gebruik liever niet het teken [ɪ], omdat het misleidend is. Sommigen gebruiken het nl. ook voor de Wvl. open *i* in *wit*. De klank die we met [ɛ] bedoelen, is duidelijk de verkorting van lange [ɛː]. Hiermee wijken we enigszins van IPA af, aangezien [ɛ] uit het fonetisch schrift van Frings stamt.

Geronde voorklinkers

[y:]	K. tuten, tuut	als in Ndl. muur; D. Tüte
[y.]	K. dujen, ruje, lujen	als in Ndl. menu
[y]	K. puntje, puutje ⁸ , minuutje	als in Fr. menu, pute; Ndl. minuut
[ø:]	K. deure(n), eure, keure, zeur ¹³	als in Ndl. deur, keur, zeur
[ø]	K. pun(t), dunne, slungel, zonne ¹⁴ , puut, prume ¹⁰	als in Ndl. punt, dun, slungel, put, prul
[œ]	K. put, mussche, geluk, rusten, vul, bus ‘bos’	als in D. köstlich, Götter, möchte

Mediale klinker of sjwa

[ə]	K. de, ze, ne, serope, kepot ‘kapot’, kedul ‘kadul’	als in Ndl. de, ze, sering
-----	--	----------------------------

Achterklinkers

[u:]	K. koe, goe ‘goed(e)’, boer, moeder, roe ‘roede’, zoen ‘zouden’	als in Ndl. boer, loer; D. gut
[u]	K. koetje, houtje, boutje, mondje ⁸	als in Ndl. hoek, goed, boent
[o:]	K. balke, koffer, sauce, kolen, dolen	als in Ndl. boor, kool; D. rot, Kohle
[o]	K. stom, ston(d), krom, klonk, stronk, oud, koud, hout ¹⁰	als in Ndl. sociaal, politie
[ɔ:]	K. da(ar), staan, late, rapen, hage	als in E. law, dawn
[ɔ]	K. pot, rok, mol	als in Zndl. pot, rok, mol
[a]	K. dag, zat, katte, tak ¹⁵	als in Ndl. dag, zat, kat, tak

Tweeklanken

Dalende tweeklanken

[ei]	K. brei, vrijen, greis, meis ‘meers’,	ongeveer als in Ndl. brei, vrijen ¹⁶ , veister zeis, lijster
[ɔu]	K. blauw, trouw	ongeveer als in Ndl. blauw, trouw ¹⁶
[œi]	K. suiferke ¹⁷	ongeveer als in Zndl. suiker ¹⁷

13 *Deuren* betekent zowel ‘deuren’ als ‘duren’.

Eure, keure, zeur voor Ndl. ‘uur, kuur, zuur’.

14 Vanwege het misleidende karakter ervan gebruik ik ook liever niet het teken [ʌ], aangezien sommigen het wel eens gebruiken voor de Wvl. open *u* van *vul, put*. We bedoelen met [ø] duidelijk de korte variant van de lange [ø:].

15 Eigenlijk staat dit [a]-teken in het IPA voor een palatale *a*. Met [a] bedoelen we hier telkens een velare *a*, de korte Nederlandse *a* van *dag*. Voor een velare *a* had ik eigenlijk een schrijffletter [ɑ] moeten gebruiken, maar die is er niet op WP 5.1. Maar de *a*-spelling kan geen problemen meebrengen, aangezien ze in het Kortrijks niet in oppositie staat tot een palatale *a*.

16 Maar in het K. is het eerste element kort. K. [brei / blɔu], Ndl. [brɛ.i / blɔ.u]

17 Hier is de *ui* secundair ontstaan door palatalisering van de *l* in *suiferke* ‘lucifer’. De vorm *suiferke* wordt in het K. alleen als komische variant gebruikt.

Stijgende tweeklanken

[iɛ]	K. steen(en), been, kleene, geete	ongeveer als in Fr. première
[uɔ]	K. boom, groo(t), doo(d)	ongeveer als in Sp. puerta

De consonanten

Occlusieven

[b]	K. beke, kobbe	zoals in Ndl. beek, tobben
[d]	K. dadde, doen, padde ¹⁸	zoals in Ndl. dat, doen, padden
[g]	K. 'k ben, 'k doe, broekban(d)	zoals in Ndl. zakdoek, boekbinder; Fr. garçon, gant
[p]	K. panne, tap	zoals in Ndl. pan, tap
[t]	K. toe, late, zat ¹⁶	zoals in Ndl. toe, laten, zat
[k]	K. kanne, tak	zoals in Ndl. kan, tak
[dʒ]	K. komd'je, booldje 'balie', oeldje 'houille', Job ¹⁹	zoals in It. giorno, Giovanni; E. John, Jack, jockey
[tʃ]	K. hoedje, liedje, katje, eet je, roept je ¹⁷	zoals in It. ciao; E. church, rich

Fricatieven

[v]	K. vele, rave	zoals in Zndl. veel, raven
[z]	K. ze, razen, daze, zatte 'jatte', zorze 'Georges'	zoals in Zndl. ze, razen, dwaze
[g]	K. gaan, rogge ²⁰	zoals in Zndl. gaan, rogge
[f]	K. flutse, dakveister, 't vel	zoals in Ndl. flop, dakvenster, 't vel
[s]	K. staan, 'k zitte, 't zout, sarel	zoals in Zndl. staan, 'k zit, 't zout
[x]	K. nog, dag, lag, lach, 't ga(at), weggaan	zoals in Ndl. nog, noch, dag, lag lach, 't gaat, weggaan
[ʒ]	Burgerkortrijks: jatte, Jules, Georges	zoals in Fr. jatte, Jules, Georges
[ʃ]	Burgerkortrijks: Sjarel, chic, chance	zoals in Fr. Charles, chic, chance; Zndl. doosje, kastje.

18 De dentalen *t/d* worden in het Kortrijks uitgesproken zoals ze in de standaardtaal en zoals ze overal in het Zuiden worden uitgesproken. We bedoelen dus wel degelijk de zuiver dentale occlusieven, dus niet alveolair of gepalataliseerd zoals vaak in de randstad.

19 De tekens [dʒ / tʃ] in fonetisch schrift zijn een gebrekkige weergave van de klank, die eigenlijk een palatale occlusief is en niet een affricaat. Ze zijn het mouilleringsproduct van [d/t] of het assimilatieproduct van *dj*, *tj*. Maar zelfs Jones spelt de *ch* van *church* [tʃ].

20 In het Kortrijks wordt de *g* nog vaak als [g] uitgesproken, hoewel niet algemeen. Dat de *g*-uitspraak in het Kortrijks wel de oorspronkelijke zal zijn, blijkt uit de assimilatie, waar het verscherpingsresultaat een stemloze [x] oplevert.

Liquidae en nasalen

[l]	K. lepel, stal	zoals in Ndl. lepel, stal
[r]	K. ratte, karre (tongpunt-r)	zoals in Zndl. ratten, karren
[m]	K. motte, kam	zoals in Ndl. motten, kam
[n]	K. neuze, kan(t), kanne	zoals in Ndl. neuzen, kan, kunnen
[ŋ]	K. gemouilleerde n in b.v. begintje	zoals in Ndl. oranje
[ŋ]	K. zingen, zonk	zoals in Ndl. zingen, zonk

Semivocalen

[j]	K. jaar, ja, dujen, lujen; himdje, karje, doozje	zoals in Ndl. jaar, ja, uien koekje, lipje
[w]	K. we, wijn	zoals in Zndl. we, win

Bibliografie

- M.A. BAERT - A. DE MEERSMAN, Gaan Vlamingen altijd gaan dansen? *Taal en Tongval* 33 (1981), 5-14.
- R. BALCAEN - J. en W. BOGAERT, 1001 maal Izegems, Izegem, 1996.
- L. BEHEYDT, Variatie in taalaanbod. Een sociolinguïstisch onderzoek van de primaire socializatie in West-Vlaanderen, Winksele, 1979.
- L. BEKAERT, Kortrijkse folklore in verband met de verkering. *De Leiegouw* 1 (1959), 107-119.
- L. BEKAERT, Kortrijkse folklore in verband met het huwelijk. *De Leiegouw* 1 (1959), 225-240.
- L. BEKAERT, De geboorte in het Kortrijks volksleven. *De Leiegouw* 10 (1968), 105-118, 223-237.
- L. BEKAERT, Dood en uitvaart in het Kortrijks volksleven. *De Leiegouw* 13 (1971), 3-61.
- H. BROK, Enkele bloemnamen in de Nederlandse dialecten, Amsterdam, 1991.
- A. BURKE, Bijdrage tot de studie van het systeem van de aanspreekvormen in West- en Frans-Vlaanderen en vooral in het Kortrijkse, scriptie VUB, 1976.
- P. CALLEWAERT, De verkleinwoorden in het Kortrijks. *Taal en Tongval* 15 (1963), 45-47.
- P. CALLEWAERT, De dialecticiteit van het Kortrijks. *Taal en Tongval* 16 (1964), 191-197.
- J. CLINCKEMAILLIE, "Ool koect'n en ool doen". Het dialect van Midden-West-Vlaanderen, Aartrijke, 1996.
- E. COCQUYT, Nieuw Gents idiotikon, Gent, 1995.
- J. DAAN - D.P. BLOK, Van Randstad tot Landrand, 1969.
- A. DASSONVILLE, De verkleinwoorden in Kortrijk en omstreken. Album Isidoor Teirlinck, Leuven, 1931, 104 vv.
- L.L. DE BO, Westvlaamsch idioticon, Brugge, 1873. Tweede druk, bewerkt door J. Samyn, Gent, 1892.
- F. DEBRABANDERE, Een lijst Kortrijkse woorden omstreeks 1800. *De Leiegouw* 3 (1961), 31-57.
- F. DEBRABANDERE, Nog Westvlaamse volksrijmpjes. *De Leiegouw* 10 (1968), 240-243.
- F. DEBRABANDERE, Volksetymologie in het Westvlaams. Album A. Viaene, Brugge, 1970, 99-111. Ook in *Verzamelde opstellen*, Kortrijk, 1998, 135-148.
- F. DEBRABANDERE, Westvlaams en Algemeen Nederlands. *Taal en Tongval* 23 (1971), 88-93. Ook in *Verzamelde opstellen*, Kortrijk, 1998, 193-198.
- F. DEBRABANDERE, Het Kortrijks dialect van F.A. Snellaert. Een vergelijking van het Kortrijks in 1844 en 1972. *De Leiegouw* 14 (1972), 145-198.
- F. DEBRABANDERE, De Kortrijkse t-apokope in oude teksten. Album Willem Péc, Tongeren, 1973, 89-93.
- F. DEBRABANDERE, De taal van het dagboek van de zoeaaf P. de Brouwere. *De Leiegouw* 15 (1973), 189-193.
- F. DEBRABANDERE, Westvlaamse werkwoorden op -(r)zen. Spel van Zinnen, Album A. Van Loey, Brussel, 1975, 33-36.
- F. DEBRABANDERE, De SVf-woordorde in zinnen met aanloop. *Hand. KCTD* 50 (1976), 87-97.

- F. DEBRABANDERE, Scilt en vrient. *De Leiegouw* 19 (1977), 361-366.
- F. DEBRABANDERE, Uitspraakmoeilijkheden voor Westvlamingen. *Nederlands van Nu* 27 (1979), nr. 2, 15-23. Ook in *Verzamelde opstellen*, Kortrijk, 1998, 209-215.
- F. DEBRABANDERE, De d-synkope na ou in West-Vlaanderen. *Naamkunde* 16 (1984), 57-62.
- F. DEBRABANDERE, Het Kortrijkse dialect. Een verzameling radiolezingen van wijlen dr. Jan Soete, bewerkt, ingeleid en van aantekeningen en registers voorzien, Kortrijk, 1986.
- F. DEBRABANDERE, Oude Westvlaamse woorden. *De Leiegouw* 36 (1994), 285-324.
- F. DEBRABANDERE, De n-apocope in het Kortrijks. *Taal en Tongval* 49 (1997), 139-144.
- F. DEBRABANDERE, Kortrijks in 1838 en 1873. *De Leiegouw* 40 (1998), 193-202.
- F. DEBRABANDERE, Ze ronken lijk de bietjes. Het bepaald lidwoord in de vergelijking. *Taal en Tongval* 50 (1999)
- F. DEBRABANDERE, Twee eeuwen Kortrijks. in *Honderd jaar stadstaal*, Amsterdam, 1999, 289-299.
- P. DEBRABANDERE, Dertig Kortrijkse zegswijzen. *De Leiegouw* 16 (1974), 232.
- P. DEBRABANDERE, Kortrijk 1945-1955, Kortrijk, 1975.
- K. DE BUSSCHERE, Taalaantekeningen. *Biekorf* 65 (1964) - 72 (1971).
- K. DE BUSSCHERE, Over en uit onze paarwoorden. *Biekorf* 79 (1979) - 82 (1982).
- A. DE COCK - I. TEIRLINCK, Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland, Gent, 1902-1908, 8 delen.
- M. DE COSTER, Woordenboek van populaire uitdrukkingen, clichés, kreten en slogans, Den Haag - Antwerpen, 1998.
- J. DE LANGHE, Westvlaamse zanten. *Biekorf* 43 (1937) - 60 (1959).
- K. DEPREZ - G. GEERTS, De verspreiding van het algemeen Nederlands in West-Vlaanderen. *De Nieuwe Taalgids* 69 (1976), 283-305.
- K. DEPREZ - G. GEERTS, Lexikale en pronominale standaardizatie. Een onderzoek van de ontwikkeling van het Algemeen Nederlands in West-Vlaanderen, Antwerpen, UIA, 1977.
- R. DESNERCK, Oostends woordenboek, Handzame, 1972.
- F. DE TOLLENAERE, Nogmaals van al/ol plus d/t tot [ukt] en [ut]. *Taal en Tongval* 21 (1969), 123-127.
- M. DEVOS - J. TAELEMAN, Vokaalverkortingen in het Westvlaams. *Taal en Tongval* 26 (1974), 5-45.
- M. DEVOS - H. RYCKEBOER - J. TAELEMAN, Woordenboek van de Vlaamse dialecten. Inleiding, Gent, Seminarie voor Vlaamse Dialectologie - Vakgroep Nederlandse Taalkunde, 1979.
- M. DEVOS, Westvlaamse expansie. Een veldbericht. *Taal en Tongval* 32 (1980), 225-228.
- M. DEVOS, Bouwlandtermen in de Vlaamse dialecten, Tongeren, 1991.
- J. DE VRIES, Nederlands etymologisch woordenboek, Leiden, 1971.
- J. DE VRIES - F. DE TOLLENAERE, Etymologisch woordenboek, Utrecht, 1997.

- G. GEZELLE - J. CRAEYNEST, *Loquela*, Amsterdam, 1907²; derde druk, Tiel, z.j. (1943-46); Amsterdam, 1946.
- R. GHESQUIERE - J. JANSSENS, Kinderspelen uit Vlaamsch België verzameld door den Westvlaamschen onderwijzersbond, Gent, 1905.
- R. GHESQUIERE, Kenmerken van het Westvlaamsch. *Biekorf* 37 (1931), 54-56, 311-313; 38 (1932), 79-82.
- J. GOOSSENS, Inleiding tot de Nederlandse dialectologie. *Hand. KCTD* 44 (1970), 105-273.
- L. GROOTAERS - G.G. KLOEKE, Handleiding bij het Noord- en Zuid-Nederlandsch dialectonderzoek, 's-Gravenhage, 1926.
- M. GYSSELING, Bijdrage tot de kennis van het oudste Kustwestvlaams. *Versl. Med. Kon. Vl. Acad.* 1943, 819-848.
- L. HAEGEMAN, *Die en dat* in West-Flemish relative clauses. *Publications in Language Sciences* 12 (1983), 83-91.
- M. HOEBEKE, De middeleeuwse oorkondentaal te Oudenaarde, Gent, 1968.
- E. HOEKSTRA - C. SMITS (red.), *Vervogde werkwoorden*, Amsterdam, 1997.
- J. JACOBS, Het Westvlaamsch van de oudste tijden tot heden, Groningen-Den Haag, 1922.
- J. JACOBS, De Westvlaamsche spreek- en schrijftaal voor 1250. *Versl. Med. Kon. Vl. Acad.* 1928, 809-853.
- L. LIEVEVROUW-COOPMAN, Gents woordenboek, Gent, 1950-1951.
- J.L. PAUWELS, Enkele bloemnamen in de Zuidnederlandsche dialecten, Den Haag, 1933.
- W. PEÉ, Dialectgeographie der Nederlandsche diminutiva, Gent, 1936-38.
- W. PEÉ - E. BLANCQUAERT, Dialect-Atlas van West-Vlaanderen en Fransch-Vlaanderen, Antwerpen, 1946.
- W. PEÉ, Van al, ol + d of t tot ut en ukt. *Album Verdeyen*, 1943, 291-306.
- W. PEÉ, Was ist Westflämisch? *Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung* 59 (1952), 20-21.
- W. PEÉ, Het Westvlaams. West-Vlaanderen, Brussel, 1958, 289-298.
- W. PEÉ, Het Westvlaams. *VWS-Cahiers* 14 (1979), 3/B, 6-14.
- A. PEEL, Kortrijk ... 70 jaar terug, Kortrijk, (1949).
- O. PROVOST, Mante en Kalle. Vroeger en nu te Kortrijk, Kortrijk, 1949.
- H. RYCKEBOER, Zoc, pers. vnw. 3e pers. vrouwel. enk., een uitstervend relict. *Taal en Tongval* 24 (1972), 67-70.
- H. RYCKEBOER, Van groepstaal naar stadsdialect in West-Vlaanderen. *Taal en Tongval* 33 (1981), 111-117.
- J. SAMYN, Deken De Bo's Kruidwoordenboek, Gent, 1888.
- E. SANDERS - R. TEMPELAARS, *Krijg de vinkentering! 1001 Nederlandse en Vlaamse verwensingen*, Amsterdam-Antwerpen, 1998.
- F.A. SNELLAERT, Bydragen tot de kennis van den tongval en het taaleigen van Kortryk. *Belgisch Museum* 8 (1844), 156-201.
- J. SOETE, Enkele Kortrijksche eigenaardigheden. *Hand. 11de Vl. Philologencongres*, Gent, 1932 (1936), 88-89.

- J. SOETE, Over mannen, mensen en lieden. *Taal en Tongval* 3 (1951), 36-48.
- J. SOETE, Eenige zoeklichtstralen op het Kortrijksch dialect. *Zonneweelde* 2 (1928) - 4 (1930).
- J. SOETE, Volksleven en volksspraak. *Zonneweelde* 4 (1930) - 18 (1948).
- J. SOETE, De wenteling der wendingen rond vorm- en zinverwante woorden. *Zonneweelde* 18 (1948) - 30 (1960).
- † J. SOETE - F. DEBRABANDERE, Door het Kortrijks taalmuseum. *De Leiegouw* 5 (1963), 61-75, 161-176.
- IID., Woorden die verdwijnen. *De Leiegouw* 9 (1967), 247-253.
- IID., Taalkundige vangsten in de volkswijken. *De Leiegouw* 11 (1969), 169-174.
- IID., Over de Westvlaamse "achterruit". *De Leiegouw* 12 (1970), 173-179.
- IID., Handel of Commerce. *De Leiegouw* 13 (1971), 275-280.
- IID., Westvlaamse en Kortrijkse beeldspraak. *De Leiegouw* 16 (1974), 345-355.
- IID., Kleine woordjes in het Kortrijks. *De Leiegouw* 17 (1975), 255-268.
- IID., Zegswijzen met binnen en buiten. *De Leiegouw* 20 (1978), 257-264.
- IID., Op Westvlaamse leest geschoeid. *De Leiegouw* 25 (1983), 99-103.
- IID., Enkele werkwoorden. *De Leiegouw* 25 (1983), 195-204.
- IID., Kortrijkse weerstoestanden. *De Leiegouw* 26 (1984), 209-216.
- IID., Van de winter en de zomer. *De Leiegouw* 27 (1985), 207-212.
- J. TAELEDEMAN, Een 'ontrondingsgebied' aan de grens tussen Oost- en Westvlaams. *Taal en Tongval* 20 (1968), 174-181.
- J. TAELEDEMAN, (Middel)westvlaamse alternatieven. *Taal en Tongval* 24 (1972), 9-23.
- J. TAELEDEMAN, Oostvlaamse *hippiets* en metanalyse. *Album Willem Pée*, Tongeren, 1973, 351-361.
- J. TAELEDEMAN, Het klankpatroon van de Vlaamse dialecten. Een inventariserend overzicht (WVD), Tongeren, 1979, 48-120.
- J. TAELEDEMAN, De kasselrij Kortrijk in het Vlaamse dialectlandschap. *De Leiegouw* 25 (1983), 275-296.
- J. TAELEDEMAN, De morfonologie van hoofdtelwoorden in de zuidwestelijke dialecten. *Taal en Tongval* 36 (1984), 50-53.
- J. TAELEDEMAN, De klankstructuur van het Gentse dialect. Een synchrone beschrijving en een historische en geografische situering, Gent, 1985.
- C. TAVERNIER, De Franse *n mouillé* en voormalige *l mouillé* op het einde van het woord in de Zuidndl. dialecten, inz. in het Vlaams en het Brabants. *Hand. KCTD* 44 (1970), 43-103.
- I. TEIRLINCK, Zuid-Oostvlaandersch Idioticon, Gent, 1908-1922.
- I. TEIRLINCK, Klank- en vormleer van het Zuid-Oostvlaandersch dialect, Gent, 1924.
- A. VALLAEYS, Woordenboek van het Poperings, Poperinge, 1997.
- A. VAN ACKER, De duivel in spreekwoord en gezegde, Heule, 1976.
- A. VAN ACKER, Het verleden in spreekwoord en gezegde, Heule, 1977.
- V.F. VANACKER, Over enkele meervoudsvormen van voegwoorden. *Taal en Tongval* I (1949), 32-45, 77-92, 108-112.
- V.F. VANACKER, Een onnederlandse constructie in Zuidwestelijke dialecten. *Album Willem Pée*, Tongeren, 1973, 367-377.
- V.F. VANACKER, Substantiefgroepen met dubbele ontkenning in Zuidwestelijke dialecten. *Taal- en letterkundig gastenboek van Prof. Dr. G.A. van Es*, Groningen, 1975, 127-133.

- R. VANDENBERGHE, Zo fier als een pauw of preuts lijk veertig? *Het Dialectenboek 5*, Groesbeek, 1999, 319-339.
- L. VANDENBUSSCHE - P. BRAECKMAN - S. TOP, Ziekten en remedies in de volksgeneeskunde, Menen, 1973.
- L. VANDENBUSSCHE, Onze volkstaal voor kruiden en artsenijen, Langemark, 1978.
- J. VANDENHEUVEL - E. BROU, De topographische grens van het West- en Oostvlaamsch dialect, onuitgegeven, bekroond door de Kon. Vl. Academie Gent, 1911.
- M.C. VAN DEN TOORN - W.J.J. PIJNENBURG - J.A. VAN LEUVENSTEIJN - J.M. VAN DER HORST red., Geschiedenis van de Nederlandse taal, Amsterdam, 1997.
- R. VAN DER LINDEN, Het bolspel in Vlaanderen vroeger en nu, (Gent), 1966.
- I. VAN EIJK, Ik zeg maar zo, ik zeg maar niks, Utrecht-Antwerpen, Prisma 1866, 1978.
- I. VAN EIJK, Zo lust ik er nog wel een, Utrecht/Antwerpen, Prisma 1918, 1980.
- P. VAN HAVERBEKE, De 13de-eeuwse Middelnederlandse oorkondentaal van Brugge en omgeving, Kon. Vl. Acad. Gent, 1955.
- E. VAN HOONACKER, Duizend Kortrijkse straten, Kortrijk, 1986.
- A. VAN LOEY, Over Westmnl. *ê/ei*. *Versl. Med. Kon. Vl. Acad.* 1967, 31-85.
- A. VAN LOEY, Middelnederlandse spraakkunst II. Klankleer, Groningen, 1968^s.
- R. VAN SINT-JAN, De twee dialecten van G. Gezelle. *De Nieuwe Taalgids* 25 (1931), 173-182.
- P.G.J. VAN STERKENBURG, Vloeken, Leiden, 1997.
- P.A.F. VAN VEEN - N. VAN DER SIJS, Etymologisch woordenboek. De herkomst van onze woorden, Utrecht-Antwerpen, 1997.
- A. H. VAN VESSEM, Oogstgereibenamingen. Een taalgeografisch onderzoek, Assen, 1956.
- N. VAN WIJK - C.B. VAN HAERINGEN, Franck's Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche taal, 's-Gravenhage, 1912-1936.
- L. VAUTERIN, Evolutie van het Kortrijks vocalisme, lic. verh. Gent, 1960.
- L. VAUTERIN, De apokope van "t" in het Kortrijks. *De Leiegouw* 3 (1961), 15-18.
- L. VAUTERIN, De Kortrijkse en Westvlaamse klinkerverkorting. *De Leiegouw* 4 (1962), 269-273.
- J. VERCOULLIE, Spraakleer van het Westvlaamsch dialect. *Onze Volkstaal* 2 (1885), 1-47.
- M. VERMEULEN, Westvlaamse spreuken. *Biekorf* 68 (1967) - 79 (1979).
- V. VERSTEGEN, De wgm. *sk* in de Zuidnederlandse dialecten. *Hand. KCTD* 16 (1942), 31-41.
- A. WEIJNEN, Nederlandse dialectkunde, Assen, 1958¹, 1966².
- A. WEIJNEN, Schets van de geschiedenis van de Nederlandse syntaxis, Assen, 1971.
- A.A. WEIJNEN, Etymologisch dialectwoordenboek, Assen, 1996.
- J. WEYNS, Bakhuis en broodbakken in Vlaanderen, Sint-Martens-Latem, 1963.

- R. WILLEMYNS, De diftongering van Ogm. ô in het zuidoosten van West-Vlaanderen. *Taal en Tongval* 20 (1968), 65-70.
- R. WILLEMYNS, Wgm. ô in het Middelvlaams: hypothesen en alternatieven. *Taal en Tongval* 25 (1973), 150-160.
- R. WILLEMYNS, Vorm en functie van de aanspreekvormen in West- en Frans-Vlaanderen. *Hand. KCTD* 53 (1979), 171-194.
- R. WILLEMYNS, De gulp van Hod. iets over interferentievervalsingen. *Nederlands van Nu* 27 (1979), nr. 2, 31-35.
- J. WINKLER, *Algemeen Nederduytsch en Friesch dialecticon*, 's-Gravenhage, 1874.

Gebruikte afkortingen

aanw.	aanwijzend
afl.	afleiding
ass.	assimilatie
attr.	attributief
augm.	augmentatief
BdS	Brugge die Scone
hep.	bepaald
bet.	betekenis, betekent
betr.	betrekkelijk
bn.	bijvoeglijk naamwoord
bw.	bijwoord
D.	Duits
dial.	dialect, dialectisch
dim.	diminutief, diminutivum, verkleinwoord
dw.	deelwoord
E.	Engels
eig.	eigenlijk
enkv.	enkelvoud
fig.	figuurlijk
fn.	familiennaam
form.	formeel, vormelijk
Fr.	Frans
freq.	frequentatief
Germ.	Germaans
Gr.	Grieks
Hand.	Handelingen
hn.	heiligennaam
imp.	imperatief, gebiedende wijs
Ingw.	Ingweoons
iron.	ironisch
It.	Italiaans
i.v.	in voce, zie dat woord
K.	Kortrijks
KCTD	Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie
Lat.	Latijn, Latijns
lett.	letterlijk
Lit.	literatuur, bibliografie
lw.	lidwoord
m.	mannelijk
M.E.	Middeleeuwen
med.	mededeling(en)
mel.	melioratief
Meng.	Middelengels
Mfr.	Middelfrans
Mhd.	Middelhoogduits
m.n.	met name, voornamelijk, inzonderheid
Mnd.	Middelnederduits
Mnl.	Middelnederlands
mv.	meervoud
Mvl.	Middelvlaams
Ndd.	Nederduits
Ndl.	Nederlands

o.	onzijdig
Oe.	Oudengels
Ofr.	Oudfrans
Ohd.	Oudhoogduits
o.i.v.	onder invloed van
onb.	onbepaald
onoverg.	onovergankelijk
oorspr.	oorspronkelijk
Opic.	Oudpicardisch
Os.	Oudsaksisch
OTT	Onvoltooid Tegenwoordige Tijd
overdr.	overdrachtelijk
Ovl.	Oost-Vlaams
OVT	Onvoltooid Verleden Tijd
pej.	pejoratief
Pic.	Picardisch
pln.	plaatsnaam
plnn.	plaatsnamen
pn.	persoonsnaam
pred.	predicatief
ps.	persoon
resp.	respectievelijk
samenst.	samenstelling
Sp.	Spaans
tussenw.	tussenwerpsel
tegenw.	tegenwoordig
tgo.	tegenover
TT	Taal en Tongval
tw.	telwoord
uitdr.	uitdrukking
v.	vrouwelijk
var.	variant
vero.	verouderd
vgl.	vergelijk
Vl.	Vlaams
vn.	voornaam
vnw.	voornaamwoord
volt.	voltooid
vr.	vragend
vulg.	vulgair
vv.	voorvoegsel
vw.	voegwoord
vz.	voorzetsel
Wgm.	West-Germaans
WVD	Woordenboek van de Vlaamse Dialecten
Wvl.	West-Vlaams
ww.	werkwoord
zn.	zelfstandig naamwoord
Zndl.	Zuid-Nederlands
>	het woord voor het vishaakje is het oudere
><	tegenover

Enkele taalkundige termen

Apocope: Wegval van een klank op het eind van een woord. Voor het Kortrijks gaat het vooral over de *t*-apocope, het wegvallen van de *t*/ op het eind van een lange lettergreep, b.v. *on* 'hond', *an* 'hand', *lan* 'land', *pos* 'post', *zweer* 'zwaard', *zwee* 'zweet'. Er is ook de *n*-apocope. In de 19e eeuw – en op Overleie tot in het midden van de 20e eeuw – werd de eind-*n* na doffe *c* niet uitgesproken, b.v. *boeke*, *bussche*, *zitte*, *werke* 'boeken, bossen, zitten, werken'.

Assimilatie: Gelijkmaking van twee opeenvolgende klanken, b.v. *s* < *rs* in *kestach* < *Kerstdag*, *koste* < *korste*. Gelijkmaking van articulatie, b.v. een *n* (dentale nasaal) die *m* (bilabiale nasaal) wordt o.i.v. van een volgende bilabiaal *b/p*, zoals in *ambustel* < han(d)bu(r)stel. Assimilatie van stem, d.w.z. dat een stemhebbende medeklinker stemloos wordt o.i.v. van een voorafgaande stemloze medeklinker, b.v. *dakfeister* < *dakveinster*, *stopcharen* < *stopgaren*, 't *cha chaan* < 't *gaat gaan*, *ofsien* < *afzien*, *je zoutatoen* < *hij zou dat doen*. Een *b* (stemhebbend) maakt de voorafgaande medeklinker stemhebbend: *uudbranden*, *vedbolje* 'vetbolletje'; de *k* in *broekban(d)* wordt een stemhebbende velare occlusief (de Franse *g*).

Auslaut: Klank op het einde van een woord of lettergreep. Vb. De *t* in de auslaut van een lange syllabe wordt geapocopeerd, d.i. wordt niet uitgesproken. De *d* van *wind* staat in de auslaut.

Bilabiaal: Medeklinker die met de twee lippen gearticuleerd wordt (*b*, *p*, *m*, *w*).

Diftong: Tweeklank of dubbele klinker, b.v. in *brei*, *blauw*. Er zijn ook stijgende tweeklanken, b.v. *iê* in *stiên* en *wo* in *bwom* [buɔm] 'boom'.

Diftongering: Het verlopen van monoftong (eenklank) naar diftong (tweeklank). De Mnl. /i:/, y:/, u:/ van 'mijn, huus, oud' werden in het Nederlands gediftonggeerd tot *ei*, *ui*, *ou*.

Enclise: Enclitische aanhechting van een zwakker beklemtoond element aan een voorafgaand sterker beklemtoond element, b.v. *je* in *ga je*, *doe je*, 't in *ga't* 'gaat het'.

Epenthesis: Invoeging van een klank, vaak van *n*, *m*, *l*, *r*, b.v. *kanteer* < *catarrhe*, *branzelee* < *bracelet*, *pampier* < *papier*, *pluumsteen* < *puumsteen*, *maltrasse* < *matrasse*, *berliere* < *bélière*, *fer-nijn* < *venijn*, *kortelette* < *côtelette*.

Foneem: Klank die in het taalbewustzijn van de spreker leeft. Het West-Vlaams heeft b.v. geen [g]-klank, maar wel een /g/-foneem.

Homofoon: Gelijkklinkende woorden van verschillende woordsoort, b.v. *gat* 'gat, gehad', *wind* 'wind, (je) wint'.

Homograaf: Gelijk geschreven woorden zijn homografen.

Homoniem: Gelijkklinkende woorden, b.v. in het K. klinken *wijn*, *wind* gelijk [wen]. Het zijn homoniemen.

Hypercorrectie: Regressiefout, een fout die ontstaat door een (verkeerde) poging om de correcte vorm te herstellen. De Franse *ch* wordt in het dialect als *s* uitgesproken, een *sacoché* klinkt dus als *sakkosse*. Wie nu 'correct' wil spreken en weet dat aan die *s* een Franse *ch* beantwoordt, vervangt dan de verkeerde *s* en zegt *sjakkosse*, of *michel* i.p.v. *missel* 'missaal'.

Inlaut: Klank in het midden van een woord.

Melioratief: In een gunstige betekenis. Woorden als *sloeber* en *kapoen* kunnen ook de onschuldige betekenis 'deugnietje' hebben.

Metanalyse: Verkeerde scheiding of ontleding van een woord, b.v. *den innagel* < *den nijngel*, *akkeren* < *nakkeren*, *affel* < *naffel*, *den achtergale* < *den nachtergale*.

Metathesis, Metathese: Plaatsverwisseling van klanken, vaak met de *r*, b.v. *persessie* < *processie*, *persijs* < *précis*, *tert* < *tred*, *krewie* < *karwie*, *begaren* < *gebaren*, *sulker* < *zurkel*.

Monoftong: Eenklank, een enkele klinker, zonder tweede klinkerelement of naslag. De klinkers in Wvl. *mijn oud huus* zijn monoftongen.

Palataal: Klank die vooraan in de mond gearticuleerd wordt, tegen het palatum of harde gehemelte.

Palatalisering: Verschuiving van de articulatie naar voren, naar het harde gehemelte. Zo is de *a* in 'ja ik' tot *e* gepalataliseerd o.i.v. de palatale *i* (in ik), vandaar *jeik*. De *i* in *tijdje* [titʃə] is geslotener dan die in *tijd* [tet] door de invloed van de palatale *tsj* [tʃ].

Proclise: Proclitische aanhechting van een zwakker beklemtoond element aan een volgend sterker beklemtoond element, b.v. *t* in 't *kin(d)*, 't *vel* [tʃæ:l].

Ronding: Articulatie van een ongeronde klinker met lippenronding, zodat hij gerond wordt, vaak onder invloed van een (met lippenronding uitgesproken) *w*, *b*, *p*, *v*, b.v. *wuuf* < *wijf*, *wuwater* < *wijwater*, *buufstik* < *biefstuk*, *pupe* < *pipe*, *vuve* < *vive*.

Syncope: Wegval van een klank midden in een woord. Frequent is de *d*-syncope, b.v. *laan* < *laden*, *broere* < *broedere*, *mee* < *mede*, *rien* < *rijden*, *schoere* < *schouder*.

Velaar: Klank die van achteren in de mondholte gearticuleerd wordt, tegen het velum of zachte gehemelte.